

Jednorozmerná žena

(1. časť)

„Feminizmus musí niečo znamenať. Inak riskuje, že bude znamenať všetko.“ K tomuto trpkému konštatovaniu vedie Ninu Power skúmanie premien práce, sexuality a kultúry v práci Jednorozmerná žena. Skúmanie, ktoré ukazuje, ako sa na Západe z kontroverznej a nepohodlnej nálepky feminizmu stala sexi značka, ktorá navyše dobre predáva. Ako hovorí Power, feministické je dnes takmer všetko – od nakupovania až po jedenie čokolády. Jednorozmerná žena otvára množstvo doposiaľ nereflektovaných tém a nebojí sa formulovať znepokojujúce otázky. Ak sa dnes za emancipáciu žien považuje individualistické uspokojovanie vlastných potrieb, ak sa ako feministka označuje aj Sarah Palin a ak je feministická rétorika rukojemníkom pravice (ktorá ju zneužíva na podporu vojenských konfliktov a protizenských opatrení), zostal ešte nejaký priestor pre kritické a systematické politické uvažovanie?

Preklad publikácie Jednorozmerná žena bude v Glosolálii vychádzať po častiach.

ÚVOD

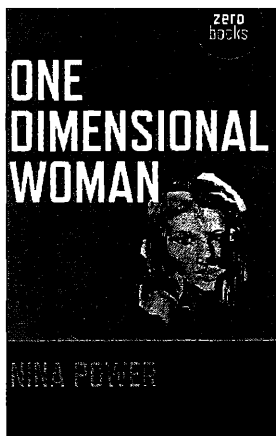
Kam sa podeli všetky zaujímavé ženy? Ak by sme sa pozreli na súčasný obraz ženskosti, vrcholom úspechu žien sú drahé kabelky, vibrátor, práca, byt a muž – pravdepodobne práve v tomto poradí. Samozrejme, nikto nemusí veriť televíznym šou, časopisom a reklamám, a mnohí ani neveria. Ako je však možné, že to dospelo až sem? Napĺňa túžbu po ženskom oslobodení 20. storočia „neposlušné“ rozmaznávanie sa v nákupnom raji, prívesky zajačikov z Playboya a depilácia v okolí bikín? Fakt, že stupeň údajnej ženskej emancipácie je v dokonalom súlade s konzumom, je nelichotivým znakom politicky bezútešnej doby. Napriek tomu sa zdá, že tento stav veľkú časť súčasného feminizmu, najmä v jeho americkej podobe, príliš neznepokojuje. Táto rozsahom nevelká kniha je šťastí útokom na to, čo sa javí ako rezignácia dnešných pozitívnych nabudených feministiek na akékoľvek systematické politické uvažovanie. Navrhuje alternatívne spôsoby uvažovania o premenách práce, sexuality a kultúry, ktoré – aj keď

Nina Power. Zo stránky: sodrateatern.com/sv/Press/pressmaterial-gammal/Efter-upploppen-Bortom-kritiken-av-konsumismen. Foto: Tankeverket.

NINA POWER je britská filozofka, spisovateľka, publicistka a aktivistka. Prednáša filozofiu na University of Roehampton v Londýne. Svoje články, v ktorých sa venuje feminizmu, sociálnej a politickej filozofii, médiám, aktivizmu a umeniu, pravidelne uverejňuje v The Guardian, New Statesman a The New Humanist. Spolupracuje tiež s The Philosopher's Magazine. Jej prvotina Jednorozmerná žena, ktorá vyšla v roku 2009 vo vydavateľstve Zero Books, bola preložená do viacerých jazykov. Je editorkou viacerých prác (napr. Political Writings a On Beckett Alaina Badiou). V súčasnosti sa venuje príprave dvoch knižných publikácií o práci a histórii kolektívneho politického subjektu.

< Lucia Tallová: Majorátni pán, zo série Paper Stories. Ilustrácia z knihy Majorátni pán, akvarel na papieri, 30 x 40 cm, 2014. Foto: Peter Sít

sú v súčasnej ideologickej klíme nepredstaviteľné – môžu ponúknuť serióznejší základ pre feminizmus v budúcnosti.

Názov knihy odkazuje na prácu Jednorozmerný človek Herberta Marcuseho z roku 1964. Marcuse sa v nej pokúsil preskúmať povahu a rozsah súčasnej ideológie – konkrétne, tie aspekty, z hľadiska ktorých subjekt modernej doby nie je slobodným a šťastným individuum kapitalistickej spoločnosti, ale človekom, ktorý sa pachtí po iluzórnej slobode vytvorenej technologickou nadvládou. „Jednorozmerný človek“ z názvu Marcuseho diela je celkom ponorený do zaslúbeného sveta liberálnej demokracie a konzumu, no napriek tomu „žádnou autonomii nevytváří ani spontánní reprodukce vnucených potrieb individuem; ta je pouze svědectvím účinnosti kontroly“.¹ Domnievam sa, že podstatná časť konzumnej rétoriky a súčasného feminizmu stojí v ceste takému uvažovaniu o práci, pohlaví a politike, ktoré by sa rozišlo s „efektivitou kontroly“, ktorú si všimol Marcuse. To, čo vyzerá ako emancipácia, nie je ničím iným ako skracovaním reťaze.

Jednorozmerná žena sa začína predpokladom, že ak prehladneme špecifické zmeny v práci a to, že termín feminizmus začali používať tie a tí, ktorí by boli tradične považovaní za nepriateľov a nepriateľky feminizmu (pozri časť „Jastrabi a plačky“), vôbec nepochopíme, aký je súčasný feminizmus. Hlavná časť knihy sa zaoberá premenami práce a tzv. feminizáciou práce, ako aj sústavným tlakom na seba-propagovanie a imperatívom byť vždy pripravený pracovať. Samozrejme, týka sa to rovnako mužov, ako aj žien, hoci mierne odlišným spôsobom.

Napriek tomu, že táto kniha nie je v žiadnom prípade veselá, jej základom je presvedčenie, že ženy a muži majú inherentnú schopnosť byť viac než jednorozmerní. V alternatívnych dejinách sa snaží nájsť náznaky utópie, najmä vo vzťahu k pornografii a rôznym formám kolektívneho a spoločenského života. Snaží sa vyhnúť priamemu obviňovaniu – či už kapitalizmu, žien samotných, alebo foriem feminizmu, ktoré sa málo zaoberajú dôležitými otázkami. Nie je to totiž také jednoduché, že by stačilo iba odkryť „lepší“ spôsob existencie, ktorý sa skrýva za ilúziou. Takéto odhalenia totiž predpokladajú, že autor či autorka v istom zmysle stoja na privilegovanej pozícii – tvárou v tvár hlúpym, neosvieteným masám. Ľudia však nie sú hlúpi a vedia, keď s nimi niekto zaobchádza ako s hlupákmi. Nanešťastie je však zrejmé aj to, že ideológia preniká hlbšie, ako sme sa mohli nádejať. Nestačí teda zmeniť svoju pozíciu alebo jazyk. Ako hovorí Paolo Virno: „Iste by sme sa mohli utešovať tým, že súčasné ilúzie sú výsledkom mediálnej propagandy a že práve preto ich môže vyvrátiť projekt trpezlivého pedagogického objasňovania. Nanešťastie to tak nie je. Ideológia má materiálny základ, objektívnu základňu, ktorá klam posilňuje a reprodukuje.“²

Táto „objektívna základňa“ je skutočná a skľučujúca. Celkom však nevyčerpáva pole možností – stále sú tu boje, ktoré treba dobojovať a vyhrať. Viaceré feministické stratégie (prepísovanie kultúrnych dejín, znovunadobúdanie tela, okupovanie „mužských“ pozícií) boli doposiaľ veľmi účinné, ale nedokázali uchopiť podstatu problému, o ktorý tu ide. Súčasná „materiálna základňa“ ideológie dokázala vytvoriť (dočasné) zdanie, že klasické formy organizovania sa (odborní,

¹ Marcuse, Herbert. 1991. *Jednorozměrný člověk*. Praha : Naše vojsko, s. 36.

² Virno, Paolo. 2007. Post-Fordist Semblance. In *SubStance*, č. 1, s. 42.

protestné skupiny) sú nepotrebné, zastarané a nemožné (prinajmenšom v bohatších častiach sveta). Táto kniha je pokusom identifikovať niektoré z týchto materiálnych prekážok rovnosti, hoci – a práve preto, že – by sme si mali myslieť, že je všetko úplne v poriadku.

ROVNOSŤ?

Kapitalizmus komplexne ovplyvňuje naše chápanie „rovnosti“. Na prvý pohľad nie je na púde k akumulácii nič diskriminujúce – nezáleží predsa na tom, kto tú prácu urobí, kým vzniká zisk a ziskava sa hodnota. Aký by teda malo zmysel diskriminovať ženy ako ženy? Alebo čiernych ako čiernych? Alebo homosexuálov ako homosexuálov? Na druhej strane, ako viac-menej všetci vieme, ženy za rovnakú prácu zarábajú stále menej ako muži a sú nadmerne zastúpené v zle platených zamestnaniach či v čiastočných úväzkoch. Je zrejme aj to, že etnické menšiny a homosexuáli sú na istých pozíciách zastúpení nedostatočne.

Možno by sme sa však mali viac ako na zastúpenie zamerať na zásadné štrukturálne a ideologické faktory. Napokon, argument o začlenení žien, etnických menšín a homosexuálov do „vrcholových pozícií“ dostal v súčasnosti zelenú práve vďaka pravici. Nedávne zvolenie Baracka Obamu je azda progresívnym náznakom budúcnosti, no ešte sa uvidí, do akej miery budú jeho „zmeny“ redistributívne. Condoleezza Rice, Ayaan Hirsi Ali a Pim Fortuyn sú (alebo boli) – vzhľadom na ich reprezentatívne pozície – dosť atypickými kandidátmi. To im však nebránilo, aby vystupovali ako vojnová štváčka, neokonzervatívna mysliteľka a politik proti prisťahovalectvu, ktorý podporoval „studenu vojnu“ s islamom. Všetci tí, ktorí (prinajmenšom v prvých voľbách) z „feministických dôvodov“ zvolili Margaret Thatcher za prvú britskú premiérku, boli za svoju túžbu po pokroku potrestaní vlnou reforiem trochu inak „progresívneho“, neoliberalného druhu. Nestačí mať ženy na mocenských pozíciách. Záleží na tom, aké sú to ženy a čo urobia, keď sa tam dostanú. Ako hovorí Lindsey German: „Toto je doba token³ ženy (...) K triumfu rétoriky feminizmu došlo paradoxne v čase, keď sa životné podmienky žien zhoršujú a táto rétorika slúži na ospravedlňovanie krokov, ktoré ženám uškodia.“⁴

Už dávno je zrejme, že koncept *tokenizmu* treba rozšíriť tak, aby zohľadnil fakt, že tieto „výnimočné“ ženy a menšiny sú nielen súčasťou mocenských pozícií, ale predstavujú ich najhoršie aspekty. Zillah Eisenstein používa na opisanie spôsobu, akým „imperialistická demokracia“ prekrýva svoje štrukturálne hriechy nánosom zastupiteľskej slušnosti, pojem vábnička: „Manipulovanie rasou a rodom ako vábničkami, ktoré nahrádzajú demokraciu, ukazuje, ako ľahko podlieha politika identít skaze.“⁵ Začleňovanie žien a menšín do mocenských pozícií vo všeobecnosti nevyhnutne nevedie k zlepšeniu životov žien a etnických menšín a určite ich dosiaľ nezlepšilo. Condoleezza Rice síce bola ministerkou zahraničia, no boli to práve čierne ženy (a čierni muži a deti), kto najviac doplatil na hurikán Katrina.⁶

3 „Tokenizmus“ je fenomén, keď sa člen nejakej skupiny stane, na základe svojej vzácnej črty a špecifickosti, jej symbolom („tokenom“). Vzbudzuje tak pozornosť, no okolie ho nevníma prostredníctvom konkrétnych vlastností, ale na základe stereotypov, ktoré pripisuje jeho/jej skupine. Príkladom token žien sú napr. ženy v najvyšších pozíciách, ktorým okolie prisudzuje stereotypne feminínne znaky aj napriek tomu, že sa tak samy neprezentujú. Token tak má tendenciu prispôbiť sa pravidlám väčšiny, čo má za následok reprodukciu zažívaných predstáv (pozn. prekladateľky).

4 German, Lindsey. 2007. *Material Girls: Women, Men and Work*. London : Bookmarks, s. 148.

5 Eisenstein, Zillah. 2007. *Sexual Decoys: Gender, Race and war In Imperial Democracy*. London : Zed Books, s. 18.

6 Pozri tvrdenie Eisenstein (tamže: 80), že „chudobné čierne ženy tvoria najpočetnejšiu skupinu ľudí, ktorí žijú v záplavovej oblasti a bez áut“ v dotknutom regióne.

To vedie k novým problémom, ktoré sa spájajú s feminizmom, alebo pri najmenšom s neproblematickým používaním tohto pojmu. V nasledujúcej časti skúmam, aký komplikovaný môže byť tento termín, a to na príklade viceprezidentskej kampane Sarah Palin z roku 2008, v ktorej „feminizmus“ nadobudol veľké množstvo významov.

SARAH PALIN ALEBO AKO NEBYŤ FEMINISTKOU

V období pred americkými voľbami v roku 2008, ako aj počas nich, publikoval Jacques Alain Miller, veľkňaz lacanovstva a moralista na čiastočný úväzok, dielo s názvom *Sarah Palin: Operácia Kastrácia*.⁷ Tvrdil v ňom, že kandidátka na viceprezidentskú pozíciu Palin reprezentuje istý typ postfeministky, teda ženy, ktorá vie, že „falus je len ilúzia“ (o tom viac o chvíľu). Jessica Valenti v denníku *Guardian* načrtla možno intuitívnejšiu líniu, podľa ktorej je Palin skrz-naskrz antifeministka. Okrem iného by totiž rada obmedzila právo žien na možnosť voľby a zrušila by sexuálnu výchovu.⁸ Samotnej Palin sa už dlhšie darilo pojem feminizmu zahmlievať, aj vďaka členstvu v organizácii Feministky za život. Tá sa zdanlivo feministicky hlási k „nenásiliu“ v tom zmysle, že akékoľvek násilie namierené voči plodu (dokonca aj v prípade, že je tehotenstvo výsledkom znásilnenia) je v rozpore s údajne prirodzenou mierumilovnosťou ženského pohlavia.

Máme tu teda tri rozdielne použitia rovnakého pojmu, pričom a) pre Millera by predpalinovskou feministkou bola žena (napríklad Ségolène Royal), ktorá „napodobňovala muža, rešpektovala falus a správala sa tak, akoby ho mala“, takže by ju bolo možné odbiť ako menejcenného alebo podpriemerného muža, b) pre Valenti je feministkou tá, čo podporuje možnosť voľby žien a bojuje za rovnoprávnosť v každej oblasti života a c) pre Palin, ktorá je zlostne materská a politicky agresívna, je feministkou „narúžovaný pitbul“. Plytké chápanie feminizmu, a zároveň bežná reakcia v situácii, keď sa nejaká žena dostane na významnejší mocenský post, hovorí: „Pozrite sa, žena premiérka! Generálna riaditeľka! Nemáte už, čo ste chceli?“ Ako hovorí Valenti, tento predpoklad je založený na mylnom presvedčení, že všetko, čo ženy chcú, je „ďalšia žena“. Bez ohľadu na to, čo vlastne Palin hovorí alebo robí, je zobrazovaná ako príklad úspešnosti žien – jednoducho preto, lebo je sama ženou.

Republikánske zneužívanie pojmu feminizmus v ostatnom desaťročí je šokujúcou lekciou politicky oportunistického používania jazyka. Kým kedysi pravica hádzala teplých, ľavičiarov, feministky, pacifistov a rôznych čudákov do jedného vreca ako vnútorných nepriateľov štátu, teraz, keď bolo treba zdôvodniť inváziu do Afganistanu, vylovila jazyk feminizmu zo smetiska dejín ako špecificky „západnú“ hodnotu. „Úcta k ženám (...) môže zvíťaziť na Blízkom východe aj inde!“ volal Bush vo svojom prejave v OSN. Asi pritom zabudol, že počas prvého dňa v úrade zrušil financovanie všetkých medzinárodných organizácií pre plánované rodičovstvo, ktoré ponúkali službu prerušenia tehotenstva alebo k nemu poskytovali poradenstvo.⁹

⁷ <http://www.lacan.com/ajmpalin.html>.

⁸ <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2008/sep/12/sarahpalin.feminism>.

⁹ Pozri Viner, Katherien. *Feminism as imperialism*. Dostupné na: <http://www.guardian.co.uk/world/2002/sep/21/gender.usa>.

Je teda jasné, že nejde len o „pravcový“ alebo „ľavicový“ feminizmus, ale o zásadnú krízu významu tohto slova. Ak môže „feminizmus“ znamenať čokoľvek – od chlpského správania sa (Miller) cez „pro-choice“ postoj (Valenti), „pro-life“ postoj (Palin) až po obhajovanie vojenských konfliktov (republikánska vláda) –, potom je možno načase tento pojem zanechať, alebo jeho používanie prinajmenšom obmedziť len na situácie, keď jeho význam ozrejmime. Valenti si vybrala žalostný (hoci príťažlivý) humanizmus, myšlienku, že napokon vyhrajú buď „dobrí“, alebo „zlí“, a že toto delenie nezávisí od rodu: „Posledná vec, ktorú Amerika potrebuje, je ďalší skorumpovaný politik, ktorý klame – či už je to muž, alebo žena.“¹⁰

Ohlas, ktorý vyvolala Sarah Palin, však nesúvisí len s jej údajným „feminizmom“. Podarilo sa jej vyhnúť viacerým starým ženským dichotómiám (matka – politička, atraktívna – úspešná, pasívna – podnikavá) tým, že súčasne stelesňovala obe strany každej z nich. V tomto zmysle predstavuje naplnenie imperatívu z 80. rokov, podľa ktorého ženy môžu (a mali by) „mať všetko“ – deti, prácu, úspech aj sex. Čo by nedokázala pištoľníčka, ktorá bojuje za práva nena-rodených detí a mužov poráza na ich vlastnej pôde? Ved' dokáže v ich vlastnej hre poraziť mnoho starších pravičiarok, ktoré rečia pred davmi o tom, že miesto žien je v domácnosti, a tak predvádzajú svoje divadielko performatívnej kon-tradikcie.

Ako starosvetsky hovorí Miller: „Taká Sarah Palin nemá žiadnej chyby.“ Celý jej arzenál (doslovný, rétorický, vizuálny) je na očiach. Všetky jej potenciálne slabosti – dynamika jej rodinného života, nedostatok skúseností, záľuby a postoje (jej láska k strelným zbraniam, atribúty hokejovej mamičky) – z nej robia ešte silnejšieho (nad)človeka, ešte agresívnejšiu populistku a ešte energickejšiu ženu. Ženy chcú byť ako ona,¹¹ mnoho mužov (a možno aj pár žien) sa s ňou chce vyspať (pozri facebookové skupiny ako Sarah Palin by som si dal, Sarah Palin je SEXI! či Pretiahol by som Sarah Palin). Tie zaujímavejšie z podobných pro-Palinovských skupín explicitne spájajú jej príťažlivosť so súčasným politickým divadlom: „Sarah Palin robí problémy – a ja som NADŠENÝ“ (alebo, ako trochu literárnejšie hovorí Miller: „Do politiky prináša nový Eros.“). Facebooková skupina Sarah Palin je dvakrát taký chlap ako Barack Obama čiastočne chápe váhu jej moci, no zostáva uväznená v starej myšlienke, že žena v politike musí byť viac ako muž.

Miller netvrdí iba to, že Palin je „lepším mužom“ ako Obama, ale aj to, že i ona sama si uvedomuje, že „falus je len ilúziou“, teda že efektívnejšie, než predstierať, že niekto má moc, keď ju skutočne nemá, je pochopiť náhodnú povahu moci (alebo jej významu) a toto poznanie využívať na každom kroku. Palin nepredstiera, že je mužom – predstiera, že je stelesnením všetkých žien, no pri-tom zostáva celkom pri zemi. Facebooková skupina Sarah Palin ma desí možno zachytáva časť obáv Millera: „Žena, ktorá vyťahuje kastročnú kartu, je – aspoň zatiaľ – neporaziteľná.“ Pre Millera je Palinovej kastročná schopnosť, teda schopnosť vyvolať strach z kastročie tým, že sa naruší samo symbolické pole, v ktorom sa dá zahnať úzkosť z kastročie, doslova elektrizujúca: „Jej politickí oponenti a nepriatelia v médiách vôbec nevedia, ako zaútočiť na ženu, ktorá používa

10 <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2008/sep/12/sarahpalin.feminism>.

11 Ošiaľ okolo Sarah Palin prispel k nárastu predaja topánok, okuliarov a dokonca aj parochní, ktoré umožňujú sa na ňu podobáť. Pozri: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/sarah-palin/2826084/Sarah-Palin-fever-boosts-wig-sales-as-women-go-for-her-look.html>.

svoju ženskost na to, aby ich zosmiešnila.“ Úzkosť, akú vyvoláva osoba ako Sarah Palin, nie je klasickou úzkosťou, ktorá spočíva v hrozivom zistení nedostatku („Prečo dievčatá nemajú to čo ja?“). Ide o väčší strach – strach z ohromnej ženskej plnosti. Amerika našla svojho nového hrdinu, vlastne hrdinku. A je ňou žena, ktorá urážky, čo na ňu chrlia úspešné ženy („suka“, „potvora“, „koketa“), dokáže pretvoriť na muníciu, ktorou pozabíja protivníkov. Materskosť premenila na zbraň, neskúsenosť na populistickú cnosť a feminizmus na niečo, čo môže schvaľovať aj kresťanská pravica.

Hoci sa Palin nepodarilo stať viceprezidentkou, to, čo reprezentuje – akúsi hokejovú mamičku terminátorku, ktorá sama seba nazýva feministkou –, je čosi celkom nové a súvisí so širšou zmenou, ktorú priniesol nedávny osud tohto pojmu. Vzostup feministiek podporujúcich vojnu, ako aj používanie rétoriky ženskej emancipácie na ospravedlnenie útočnej zahraničnej politiky, sa oplatí preskúmať bližšie.

JASTRABI A PLAČKY¹²

Jedným z nedávnych vážnych a znepokojujúcich posunov v geopolitickom diskurze je kooptácia jazyka feminizmu tými, ktorí a ktoré by ešte pred 15 rokmi najhlasnejšie vystupovali proti všetkému, čo feminizmus obhajuje. Invázia do Afganistanu a Iraku sa ospravedlňovala emancipáciou žien, a pritom sa odvolávala najmä na feministický diskurz. Manželka prezidenta Georga W. Busha, Laura, na to pripravovala pôdu v rozhlasovom vysielaní, v ktorom vyhlásila, že „len teroristi a Taliban bránia ženám používať lak na nechty pod hrozbou, že im nechty vytrhnú“.¹³ Zápas o verejnú podporu vojenskej intervencie sa rozpútal prostredníctvom kombinácie liberálneho „feministického“ diskurzu o právach a jastrabej premisy, podľa ktorej môže byť riešením tohto problému len kobercové bombardovanie utláčateľského nepriateľa. Tak, ako sa Bushova administratíva zabudla opýtať skúsených diplomatov na iné možnosti vedenia geopolitických diskusií, zanedbala aj spoluprácu s domácimi feministkami v Afganistane a Iraku. Ako hovorí Katha Pollitt: „Moslimským feministkám americké invázie skomplikovali prácu. Posledné, čo totiž potrebujú, je, aby boli ženské práva označené ako nástroj votrelcov, okupantov a kultúrnych imperialistov.“¹⁴

Bombardovanie v mene ženských práv predpokladá, že ženy – a moslimky obzvlášť – sú obeť a že ich musia tvrdým a bezohľadným spôsobom vytiahnuť z kaše múdrejšie sily. Pri pohľade na domácu situáciu je jasné, že rétorika jastrabieho feminizmu je presne takáto – Bushova administratíva nalieva stále viac peňazí do zbytočných programov abstinencie a vykonávanie interrupcií podlieha čoraz prísnejším podmienkam. Feminizmus je len čosi, čo má nerozhodných, morálne založených voličov a voličky presvedčiť o tom, že vojna je jediným možným riešením. „Feminizmus“ ako politický pojem je dnes taký všeobsiahly, že môže ospravedlniť čokoľvek, dokonca aj inváziu do iných krajín. Ako tvrdí Katherine Viner: „Dnes sa feminizmus používa snáď na všetko okrem boja za skutočnú rovnosť – na predaj tenisiek, na ospravedlňovanie zohavovania tela, na

¹² Autorka v origináli používa nepreložiteľnú zvukomalebnú dvojicu „hawkish“ a „mawkish“. Ako jastrabie („hawkish“) sa v americkom kontexte charakterizujú nekompromisné a militaristické postoje v zahraničnej politike. Naproti tomu prívlastok „mawkish“ označuje prehnajú, falošnú sentimentálnosť a rozčítenosť (pozn. prekladateľky).

¹³ Laura Bush otvorene odsudzuje „brutalitu“ Talibanu. BBC, 17. 11. 2001.

¹⁴ Pollitt, Katha. After Iraq and Afghanistan, Muslim Feminists Are Leery of Seeming Close to the West. In *The Nation*, 23. 6. 2007.

to, aby ženy točili porno, na pomáhanie mužom zbavovať sa obvinení zo násilnenia, uisťovanie žien o tom, že disponujú sebaúctou vďaka tomu, že používajú značku šampónu, ktorá im prináša pocit sebadôvery. Netreba sa preto čudovať, že sa využíva aj na zdôvodňovanie toho, že sú bombardované ženy a deti.“¹⁵

Ako sa to však stalo? Viner upozorňuje, že vojenská podpora v mene rétoriky feminizmu nie je až takou novinkou, ako by sa mohlo zdať: „Takáto krádež feministickej rétoriky nie je nová, najmä, ak si zoberieme jej využívanie na účely národnej expanzie. V skutočnosti má znepokojujúce paralely s inou generáciou mužov, ktorým na oslobodení žien záležalo takisto pramálo. Viktoriánsky mužský establišment, ktorý v 19. storočí podnikal obrovské imperialistické dobrodružstvá, kruto bojoval proti čoraz hlasnejším feministickým požiadavkám žien a ich príležitostným úspechom (hárka žien študovala na univerzite; nové zákony umožňovali, aby vydaté ženy vlastnili majetok). V rovnakom čase sa však na celom svete na získavanie koristi z kolónií využíval jazyk feminizmu.“¹⁶

Samozrejme, ak sa má z „boja za skutočnú rovnosť“ niečo zachrániť, musí byť význam feminizmu jasný. Musí tiež reagovať na spôsob, akým si tento pojem privlastňujú vojnoví štváči, ale tiež konzum a súčasné ideológie práce. Nie je celkom nepredstaviteľné, že raz budú ženy hovoriť „Nie som feministka“ nie preto, aby od seba neodplašili mužov, ale preto, že nebudú chcieť byť spájané s militaristickým používaním tohto termínu. V tomto zmysle by sme namiesto uchovávaní myšlienky feminizmu ako čohosi, čo siaha od svojej radikálnej podoby až po liberálnu formu, mali rozšíriť pole jej referencie na celé politické spektrum. Imperialistický feminizmus síce používa jazyk liberálneho feminizmu (rozširovanie ľudských práv, volebného práva), ale zároveň využíva vojenské metódy. Je absolútne kontraproduktívny a vo svojej súčasnej fáze primárne anti-muslimský. Veriaca moslimská žena tak predstavuje akúsi antitézu ukričanej pravicovej feministky. Alain Badiou si všimol, že protikladné imperatívy, ktoré sa skrývajú za zákonmi proti noseniu šatiek vo Francúzsku, ilustrujú túto logiku: „Veľké kauzy potrebujú nové argumenty. Napríklad: hidžáb musí byť zakázaný; je znakom mužskej moci (otca alebo najstaršieho brata) nad dievčaťom alebo ženou. Preto sa zbavíme žien, ktoré ho tvrdošijne nosia. Jednoducho povedané: tieto dievčatá a ženy sú utláčané. Preto budú potrestané. Je to tak trochu, akoby sme povedali: ‚Táto žena bola násilnená, patrí do väzenia.‘ (...) Alebo naopak: ‚Veď to ony chcú nosiť tie prekliate šatky, tie rebelky, tie faganky! Mali by byť potrestané.‘ Počkať: Vy si nemyslíte, že hidžáb je v konečnom dôsledku symbolom mužskej nadvlády? Že s tým otec a najstarší brat nemajú nič spoločné? Kde sa teda vzal zákaz nosenia šatiek? Problém hidžábu spočíva v tom, že je nápadne náboženský. Tí hajzli dávajú najavo svoju vieru. Hej ty! Choď sa postaviť do kúta!“¹⁷

Podľa logiky sekulárneho spôsobu uvažovania je každá žena, ktorá nosí hidžáb, utláčaná. No na druhej strane, ak na to, aby ospravedlnila jeho nosenie, príliš používa rétoriku voľby, potom presne nechápe, na čo táto rétorika slúži. Trhovou logikou voľby, práva vybrať si medzi konkurujúcimi si produktmi, nemožno použiť na ospravedlnenie rozhodnutia nosiť to, čo sa niekomu páči, v tom prí-

15 Viner, Katherine. Feminism as imperialism. In *The Guardian*, 12. 9. 2002.

16 Tamže.

17 Badiou, Alain. Behind the Scarfed Law, There is Fear. Dostupné na: <http://www.lacan.com/islbad.htm>.

MIROSLAVA MIŠIČKOVÁ vyštudovala filozofiu. Venuje sa sociálnej a politickej feministickej teórii, najmä problémom ženskej práce, reprodukcie a rovného odmeňovania.

pade, že si dotýčný vyberie niečo, čo naznačuje túžbu nehrať túto hru. Ale akú hru? Dvojakú logiku nenávisťi voči šatkám dokladá nasledujúca mučivá sťažnosť Davida Aaronovitcha z roku 2003: „Moje najskľučujúcejšie pocity sa spájajú s tými nábožnými ľuďmi, ktorí sú očividne a na prvý pohľad pobožní. Vtedy totiž vôbec neviem, čo sa od mňa očakáva. Nosiť hidžáb – šatku, ktorú nosilo množstvo moslimských žien – bolo pred dvadsiatimi rokmi vzácnosť. Dnes ju však vo veľkých mestách vidno na každom kroku. Hovorí ‚Nepozeraj sa na mňa‘ alebo ‚Pozri sa na mňa?‘“¹⁸

Myšlienka, že sa od neho niečo vyžaduje, je bizarná, no možno ju pochopiť prostredníctvom logiky hlbších kruhov túžby. Z rovnakej práce od Badioua: „Hnev feministiek voči tým niekoľkým dievčatám, ktoré nosia hidžáb, je zvláštny. Naliehali na úbohého prezidenta Chiraca (...) aby s nimi zatočil v mene zákona. A zatiaľ všade navôkol ženy predávajú svoje telá, bez obmedzení sa obchoduje s tou najponižujúcejšou pornografiou a časopisy pre tínedžerov každý deň chrlia rady, ako sexuálne odhaľovať svoje telo. Existuje jedno vysvetlenie: dievča musí ukázať to, čo má, aby sa predalo. Musí vystaviť svoj tovar. Musí ukázať, že odteraz sa obeh žien riadi všeobecným modelom, nie regulovanou výmenou. Bradatí otcovia a starší bratia, máte smolu! Nech žije celoplanetárny trh! Najmódnejším modelom je ten všeobecný. V minulosti sa považovalo za samozrejmosť, že je nepísaným právom ženy vyzliecť sa iba pred človekom, ktorého si sama vyberie. To už však neplatí. Odhaľovanie sa žiada pri každej príležitosti. Tá, ktorá skrýva to, s čím prichádza na trh, nie je čestnou obchodníčkou. Tvrdíme teda čosi celkom čudné: zákon o hidžábe je čisto kapitalistický zákon. Nariaďuje ženskosti, aby sa odhalila. Inak povedané, ženské telá musia cirkulovať podľa trhovej paradigmy. Tínedžerom, ktorí tvoria hemžiaci sa stredobod celého subjektívneho vesmíru, tento zákon zakazuje akúkoľvek zdržanlivosť.“¹⁹

Imperatív, ktorý dievčatám prikazuje ukázať to, čo majú predať, odhaľovať sa a nechať ženské telo fungovať ako súčasť konzumerizmu a stratégie, ako získať zamestnanie, mení hidžáb na objekt zlostného, zákonom posadnutého zmätku. Aaronovitchovu neistotu, či ide o „Nepozeraj sa na mňa“ alebo „Pozri sa na mňa“, možno interpretovať iba pomocou všeobecného imperatívu, podľa ktorého musí byť ženskosť preložiteľná do logiky trhu. Ak je telo užitočnou súčasťou „balíka“, tým lepšie. Obeťou tohto imperatívu, ktorý prikazuje predávať sa všetkými možnými spôsobmi, sa čoraz viac stávajú aj muži. Súčasná pracovná ideológia je však najviditeľnejšia v silne spolitizovanom kontinuu – od (zlých) nositeliek hidžábu k proto-pornoherečkám. A odohráva sa primárne v obehu ženských tiel.

(Preložila Miroslava Mišičková.)

¹⁸ Aaronovitch, David. Please Don't Rub My Face in Your Faith!!! In The Guardian, 17. 6. 2003.

¹⁹ Badiou, Alain. Behind the Scarfed Law, There is Fear. Dostupné na: <http://www.lacan.com/islbad.htm>.

> Lucia Tallová: Majorátní pán, zo série Paper Stories. Ilustrácia z knihy Majorátní pán, akvarel na papieri, 30 x 40 cm, 2014. Foto: Peter Sit

Jednorozmerná žena

(2. časť)

1.0 FEMINIZÁCIA PRÁCE

Hocijako strašný a odporný je rozklad starých rodinných zväzkov v rámci kapitalistického systému, predsa len veľkopriemysel tým, že pripisuje rozhodujúcu úlohu ženám, mladistvým a deťom obidvoch pohlaví v spoločensky organizovanom výrobnom procese mimo sféry domácnosti, vytvára novú ekonomickú základňu pre vyššiu formu rodiny a vzťahy medzi oboma pohlaviami.

Karl Marx¹

Žiadna diskusia o súčasnom osude žien sa nezaobíde bez diskusie o práci. Začlenenie žien medzi pracovnú silu prináša nebyvalé zmeny v chápaní ich „roly“, ich schopnosti žiť nezávislé životy a spôsobu, akým sa ženy vo všeobecnosti podieľajú na ekonomike. Samozrejme, ženy vždy *pracovali*, teda – vychovávali deti, starali sa o domácnosť, pestovali poľnohospodárske plodiny atď. A aké odlišné by boli dejiny, ak by sa táto práca od začiatku považovala za prácu, ktorú treba odmeňovať? No ako poznamenáva Marx, zmeny vo vzťahoch medzi pohlaviami, zloženiach rodín a pod. nastávajú len vtedy, keď ženy začínajú pracovať „mimo sféry domáceho hospodárstva“. Schopnosť byť „flexibilný“, ktorú dnes všetci dobrí budúci pracujúci nasávajú spolu s materským mliekom, svedčí o tom, že neexistuje prirodzená rola, ktorú by ženy mali naplňovať, a že prinajmenšom na začiatku ich pracovného života je pre ne dostupná každá práca. Sledujúc elegantné fotky maturantiek, ktoré žiaria z letných novín, alebo úspešnú mladú profesionálku, ktorá účinkuje v reklame na výstavbu luxusných bytov, zdá sa, že trh práce je miesto, ktoré je lepšie pre ženy než pre mužov.

Celkovo sa ženy práci prispôbili pozoruhodne dobre. Dnes dosahujú lepšie výsledky v škole a na univerzitách, pracujú pred, počas aj po tehotenstve. „Povzbudzuje“ ich k tomu vláda, ktorá zúfalo potrebuje dostať späť do práce najmä matky, aj keď bez toho, aby im poskytla adekvátny prístup k starostlivosti o dieťa. Vo Veľkej Británii bola, na rozdiel od mnohých ďalších európskych krajín, participácia žien na trhu práce dlho vysoká. Najmä mladé, nezadané ženy sú kľúčovým faktorom rozkvetu a úspechu pracovných agentúr, meniac pritom neistotu zamestnania na cnosť. Na to, aby sme si všimli, že sa deje niečo pozor-

Nina Power. Zo stránky: sodrateatern.com/sv/Press/pressmaterial-gamma/Efter-upploppen-Bortom-kritiken-av-konsumismen. Foto: Tankeverket.

NINA POWER je britská filozofka, spisovateľka, publicistka a aktivistka. Prednáša filozofiu na University of Roehampton v Londýne. Svoje články, v ktorých sa venuje feminizmu, sociálnej a politickej filozofii, médiám, aktivizmu a umeniu, pravidelne uverejňuje v *The Guardian*, *New Statesman* a *The New Humanist*. Spolupracuje tiež s *The Philosopher's Magazine*. Jej prvotina *Jednorozmerná žena*, ktorá vyšla v roku 2009 vo vydavateľstve Zero Books, bola preložená do viacerých jazykov. Je editorkou viacerých prác (napr. *Political Writings* a *On Beckett* Alain Badiou). V súčasnosti sa venuje príprave dvoch knižných publikácií o práci a histórii kolektívneho politického subjektu.

¹ Marx, Karl. 1985. *Kapitál*, zv. 1. Bratislava: Pravda, s. 407.

◁▷ Mária Čorejová: *Iné kontexty – Iné postoje II.* (2014, tuš na papieri)

◁◁ Mária Čorejová: *Iné kontexty – Iné postoje III.* (2014, tuš na papieri)

hodné, nemusíme byť vo vzťahu k tradičným „ženským“ vlastnostiam (ako napríklad zhovorčivosť, starostlivosť, vzťahovosť, empatickosť) esencionalistkami. Ženy sú podnecované k tomu, aby sa považovali za komunikačne zdatné, teda za typ osoby, ktorá by bola „ideálna“ pre prácu v agentúre alebo v call centre. Profesionálka nepotrebuje žiadne špecifické zručnosti, pretože ona jednoducho profesionálna je, je takpovediac ako stvorená pre prácu, v ktorej ide o komunikáciu v jej najčistejšej podobe.

Dnešné úzke prepojenie žien a práce však má jeden zvláštny existenciálny aspekt. Podľa štúdie z roku 2006 majú absolventky a absolventi k práci trochu odlišný postoj:

Zdá sa, že niektorí absolventi a absolventky pristupujú k hľadaniu práce dosť odlišne, najmä vtedy, ak majú problém nájsť si prácu okamžite. Žena sa na vec pozerá takto: „Prácu mojich snov som nenašla, preto sa pokúsim získať viac zručností a skúseností, aby som bola pripravená na to, keď taká práca príde.“ Muži si pravdepodobne myslia skôr: „Ešte som svoju vysnívanú prácu nezískal, počkám si teda na to, kým príde.“²

Ženský pragmatizmus, táto údajná rozumnosť žien, sa dá elegantne premenovať na „nadobúdanie zručností“ a „rozvoj osobnosti“. Podporu v nezamestnanosti dnes poberá menej žien ako mužov a oveľa viac žien pracuje na čiastočný úväzok (v polovici roka 2008 išlo o 1,8 milióna mužov a 5,7 milióna žien).³ Pracovné agentúry majú často dievčenské názvy a logá s ružovým nádychom, napríklad „Kancelárski anjeli“ a „Talentovaná Jane“. Mladé ženy lákajú na prácu sekretárky, ktorá s najväčšou pravdepodobnosťou nebude trvať dlhšie ako 13 týždňov (po takom čase je totiž zamestnávateľ zo zákona povinný poskytnúť zamestnankyni platené voľno). Práca pre agentúru sa vydáva za niečo oslobodzujúce, za dobrý druh „flexibility“, ktorej pridanou hodnotou pre agentúru i firmu je, že zamestnankyňa nikdy nespozná svoje „kolegyne“. Organizovanie sa agentúrnych pracujúcich je zo štrukturálneho hľadiska nemožné. Nútená atomizácia agentúrnej zamestnankyne sa pomenúva ako „individuálna voľba“, „tvoja sloboda“. Tento manéver sa opakuje znova a znova. Vždy, keď si situácia vyžaduje nejaký typ kolektívnej reakcie – napríklad pri vedení kampane proti diskriminácii tehotných žien –, vyťahuje sa jazyk voľby: „Otehotnieť bola jej voľba, prečo by sme mali pracovať viac, aby sme pokryli jej voľno?“ Bezdetné ženy sú tak stavané do opozície voči tým, ktoré majú rodiny, mladšie proti starším. Podľa jednej nedávnej správy sa „76 % manažérov priznalo, že by novú zamestnankyňu neprijali, ak by vedeli, že do šiestich mesiacov od nastúpenia do práce otehotnie.“⁴ Od žien sa, samozrejme, stále očakáva, že ponesú hlavnú časť bremena starostlivosti o deti, a to bez ohľadu na to, či sa na nej chce podieľať aj otec. To je v rozpore s ich úlohou nadšenej a vždy dostupnej pracovníčky. Keď ženy stoja pred nepopísanou bielou stenou materstva, ktorá ich „flexibilitnosť“ obmedzuje istotne nie jedným, ale viacerými spôsobmi, šéf alebo šéfka môže len pokrčiť plecami a povedať: „Pozri, nie si taká, ako si o sebe tvrdila. Je mi ľúto!“ Akákoľvek všeobecná sociálna zodpovednosť za materstvo alebo krok

² Ball, Charlie. *Hecsu labour market analyst*. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/education/4929958.stm>.

³ Dostupné na: <http://www.statistics.gov.uk/pdfdir/lmsuk0808.pdf>.

⁴ Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/business/7357509.stm>.

v ústrety rovnocennému zdieľaniu povinností pri starostlivosti o deti sa vylučuje – táto žena zradila ekonomiku! Žena, ktorá pracuje na plný úväzok, pritom stále zarába o 17 % menej ako jej kolega, a ženy pracujúce na čiastočný úväzok zarábia dokonca v priemere až o 37 % menej.⁵ Modelová pracujúca žena je žiadaná a zároveň lacná – kým neotehotnie alebo nemá prehnané požiadavky.

Keď ľudia hovoria o „feminizácii práce“, ich vyjadrenia sú často dvojsečné. Táto fráza je jednak deskriptívna (práca je dnes všeobecne viac prekérna a založená na komunikácii, než bývali ženské zamestnania v minulosti), a jednak vyjadruje zlosť („Ženy ukradli mužom ich prácu! Je to – nejakým spôsobom – ich vina, že dnes neexistuje žiadny poriadny priemysel!“). Viac žien pracuje a práca samotná sa stala „ženskejšou“. Ako tvrdí Cristina Morini, feminizácia práce „sa používa nielen na pomenovanie objektívneho aspektu kvantitatívneho nárastu aktívnej ženskej populácie na celom svete. Čoraz viac zdôrazňuje aj kvalitatívny a konštitutívny charakter tohto fenoménu“.⁶ Mohli by sme to však obrátiť a hovoriť o „spracovňovaní žien“ – o tom, že sa ženy posudzujú v prvom rade ako pracujúce a až druhotne ako matky, manželky, či z pohľadu inej identity, ktorá nie je spätá s ekonomickou produktivitou. Feminizácia práce a „spracovňovanie žien“, samozrejme, nie sú totálnymi či ukončenými procesmi. Ten skvelý svet práce sa musí vyrovnávať s viacerými prekážkami: tehotenstvo, vek, nedostatok vzdelania, zúfalstvo (najmä u migrantov a nelegálne pracujúcich, napríklad opatrovateliek a upratovačiek, ktoré pracujú, aby mohli pracovať bohatšie ženy). Trh práce stále rozlišuje medzi mužmi a ženami – najmarkantnejší je prekvapivo odolný mzdový rozdiel za rovnakú prácu a prevaha žien v horšie platených zamestnaniach či v prácach na čiastočný úväzok. Niekedy to súvisí so skrytým predpokladom, že žena nesie hlavnú ťarchu starostlivosti o deti, no nie vždy. Ak platí, že klesli aj mzdy mužov a že skutočne nie je dostatok pracovných miest či peňazí na to, aby sa zaplatili (ako inak vyriešiť zúfalú potrebu platiť generálnym riaditeľom mnohonásobne viac než komukoľvek inému, nehovoriac o ctených akcionároch), potom je kategória „žena“ stále užitočná na pochopenie politiky „prvá prepustená, posledná zamestnaná“, ktorá trh práce charakterizuje ostatných sto rokov. Diskurz práce ako absolútnej emancipácie sa zakladá na neustálom zneviditeľňovaní triedy a veku. Menopauzálna bezvedomie sa vracia a straší sebaistú mladú profesionálku; príznak bývalej kolegyne, ktorá sa doma stará o deti, popudzuje trh aj napriek tomu, že jeho budúcnosť závisí od biologickej reprodukcie.

Popri tom však prekvitajú obrazy istého typu úspešnej ženy – ktorá nosí podpätky, pracuje v meste, je flexibilnou zamestnankyňou, pracovitou hedonistkou, ktorá si môže dovoliť utrácať svoj príjem za vibrátory a víno... Chceli by nás presvedčiť o tom, že kapitalizmus (áno!) je najlepšia kamarátka dievčaťa. Požiadavku byť „prispôsobivým“ pracujúcim, neustále sa „sieťovať“, „predávať sa“, teda v podstate stať sa chodiacim CV-čkom, v rozvinutom svete výrazne poctujú obe pohlavia. Napriek tomu si tento všadeprítomný imperatív vysvetľuje každé pohlavie odlišne. David Harvey stavia otázku takto: „Aký vplyv má obeh variabilného kapitálu (vykorisťovanie pracovnej sily a získavanie nadhodnoty) na telá (osôb a subjektív) tých, ktorými obieha?“⁷ Ak sa súčasný svet práce na

5 100 % of the ability, 60 % of the pay: agency targets top women looking for flexibility. In *The Guardian*, 23. 4. 2007.

6 Morini, Cristina. The feminization of labour in Cognitive Capitalism. 2007. In *Feminist Review*, č. 87.

7 Harvey, David. 2000. *Spaces of hope*. Edinburgh: Edinburgh University Press, s. 103.

jednej strane nestará o to, kto prácu vykoná, pokiaľ bude urobená, na druhej strane nemôže zabúdať na vnútorné dejiny premien rodových rol, ak mu to môže pomôcť znižovať náklady alebo zvyšovať zisky. To, že sú ženy ženami, si kapitalizmus pripomína selektívne. Morini tvrdí, že premeny organizácie práce, a najmä nárast neistoty, znamená, že sa práca feminizovala už vo svojej podstate:

Práca je pre ženy, ktoré čelia mužskému útlaku, pôsobivou príležitosťou, ako sa oslobodiť, hoci len v rámci mantinelov vytýčených hierarchickou organizáciou práce. Vďaka miere všeobecnej neistoty, z ktorej sa stal štrukturálny prvok súčasného kapitalizmu, hovoriť o „práci, ktorá sa stala ženou“ znamená druhým dychom dodať, že fragmentácia poskytovaných služieb a zložitosť závislosti/pohltenia, s ktorou sa ženy na trhu práce stretávali v rôznych obdobiach, sa stáva všeobecnou paradigmou, a to bez ohľadu na rod. V tomto zmysle možno tvrdiť, že nositeľkou dnešnej spoločenskej neistoty je žena: v kognitívnom kapitalizme sa neistota, mobilita a fragmentácia stávajú konštitutívnymi prvkami práce všetkých ľudí bez ohľadu na ich rod.⁸

Všetka práca sa stala ženskou prácou, dokonca aj práca mužov. Niet divu, že na nás mladá profesionálka z bilbordov realitných agentúr pôsobí ako vzorový obraz úspechu. Ako hovorí Virno, „správne chápaná postfordistická ‚profesionalita‘ sa netýka žiadnej konkrétnej profesie. Spočíva skôr v istých charakterových črtách“.⁹ V súčasnej ekonomickej situácii sú tieto charakterové črty nápadne ženské, a práve preto sú pragmatické, nadšené profesionálky symbolom celého sveta práce.

1.1 SI AKO REKLAMA NA SEBA SAMU

Feminizácia práce je taktiež feminizáciou hľadania práce. Ak sa od mužov i žien neustále očakáva, že budú ako chodiace CV-čká, že sa budú neprestajne sieťovať a propagovať, potom je práve toto „telo“ tým, na základe čoho môžeme pochopiť spôsob, akým logika zamestnanosti prekódováva naše správanie. Od spodných až po vrchné priečky rebríčka zamestnancov – či už ste niekto nezamestnaný na rekvalifikačnom kurze, alebo výkonný riaditeľ ovládajúci vzťahy, vaša telesná existencia v práci splýva s CV-čkom, ktoré úhľadne sumarizuje, čím ste prešli a ako efektívne ste využili svoj čas. Aj tí, ktorí sú na úplne spodnej priečke, napríklad migranti vykonávajúci nekvalifikovanú prácu, musia preukazovať svoju ochotu pracovať a „predať sa“. Dokonca o to viac, že na vaše miesto čaká obrovská rezervná armáda práce.

Samozrejme, čokoľvek, čo hrá vo váš prospech – či už ste pracovali, študovali, alebo ste zaplatili za to, aby ste to získali –, je pri hľadaní práce súčasťou vášho arzenálu. Výzor, správanie a prejav nepredstavujú čosi, čo by ste si mali nechávať v zálohe, nie sú ničím, čo je určené len blízkym. Sú všetkým. Pritom

⁸ Tamže.

⁹ Virno, Paolo. 2007. Post-Fordist Semblance. In *SubStance*, č. 1, s. 103.

tu nejde iba o to byť „upravený“, skôr treba byť pripravený na to, že sa počíta všetko, vrátane tých najzákladnejších subjektívnych a fyzických vecí. Ukázať treba všetko, všetko sa ráta. Od zasadačky až po striptízový klub – človek musí speňažiť svoje aktíva, preukázať, že je naozaj dobrý pracovník a motivovaný zamestnanec, a že nič nebráni tomu, aby sa celkom ponoril do skvelého sveta práce.

Ak prijme argument, že rozdiel medzi voľným a pracovným časom sa v ostatných rokoch mimoriadne znejasnil, potom je celkom zaujímavé pozrieť sa na to, ako jednotlivci trávajú svoj „voľný čas“. Najmä pokiaľ ide o momenty „extrémneho“ oddychu, ako sú napríklad tradičné americké jarné prázdniny vysokoškôľakov. Tieto neviazané plážové radovánky plné alkoholu a sexu sporadicky dokumentuje seriál „Girls Gone Wild“. Jeho hlavný modus operandi spočíva v návšteve univerzitného mestečka a nakrúcaní dievčat v rôznych štádiách opitosti a nahoty. Keď štáb „Girls Gone Wild“ rozdáva študentkám šiltovky a tričká výmenou za záber na ich prsia alebo láskanie sa s inými ženami, logika je zrejma: výmenou za vystúpenie, v ktorom ukážete, že už nič nie je subjektívne, nič nie je neviditeľné a skryté za tým, čo je zjavné, vám podarujeme nejakú hlúposť. Ste svojimi prsiami.

Toto všetko svedčí o vážnej premene vzťahu medzi ženami a ich telami. Nejde o okázalé predvádzanie v nádeji, že sa takto získaná pozornosť zameria na osobu ako celok (v Sartrovom príklade *mauvaise foi* zaobchádza mladá žena so svojou rukou počas schôdzky – keď sa po nej načiahne jej lascívny nápadník – ako s mŕtvym objektom; hovorí pritom o „vzletných“ záležitostiach, aby dočasne a slastne vytesnila to, čo si dobre uvedomuje – že mladý muž po nej túži sexuálne), sú to práve „aktíva“, časti tela, ktoré preberajú úlohu celku. Všetkým prenikajúca segmentárnosť súčasnej kultúry, pripomínajúca peep show, vyžaduje, aby sa ženy k svojim prsiam správali ako k *celkom oddeleným entitám*, ako k niečomu, čo je s nimi, s ich osobnosťou, či dokonca so zvyškom ich tela spojené len málo alebo vôbec. Každé autonómne, organické konanie morálneho alebo egoistického charakteru sa rozpúšťa v auto-objektivizácii.

Ony, teda prsia, a nie ich „majiteľka“, sú stredobodom pozornosti a s alarmujúcou pravidelnosťou sa o nich hovorí ako o celkom autonómnych objektoch, ako keď niekto hovorí o kufri alebo o koláčoch. Dnešné prsia – neustále nervózne ohmatávané, upravované, vystavované, zakrývané alebo komentované – sa zo všetkého najviac podobajú na buržoázných domácich miláčikov: idiotské, bezzubé, štekajúce psy so stužkami na hlavách, ktoré vykúkajú z taštičky s monogramom. Tieto bezmlyčné objekty blúznivej skopofílie (často explicitne „umelé“, presne podľa módy) sa znova a znova opisujú tak, akoby mali vlastnú vôľu a túžbu oddelenú od ich majiteľiek („Ach, nie! Zase mi vyskočili z topu!“). Ako keby plastická chirurgia a s ňou spojené krvácanie nevyhnali zlého ducha, ale ho, naopak, implantovali. To, čo treba pri prvom pohľade povedať, už nie je: „Vyzeráš dobre“, ale: „Sú pravé?“ A. A. Gill, píšuc o Abby Titmuss, konštatuje: „O tom, že jej prsia nie sú schopné zostať zakryté, hovorí tak, akoby išlo o medicínsku diagnózu, s ktorou musí žiť a zachovávať si pritom toľko stoicizmu a zmyslu pre humor, koľko len dokáže. Výbuchy exhibicionistickej sexuality sú ako záchvaty

ekzému: odporné, mrzké, ale nie jej vinou.“¹⁰ Žartovná hypotetická otázka mužov smerujúca na lesby („Nehráš sa celý deň so svojimi prsiami?“) sa stala doslova skutočnosťou. Sú „aktívami“ vo fyzickom i ekonomickom zmysle a treba z nich vyťažiť najviac, ako sa len dá – ich úloha pri dojení je perverzne podružná v porovnaní s ich hlavnou funkciou sekundárneho pohlavného znaku.

Autonómne prsia a sprievodný prerod človeka na životopis svedčia o tom, že jazyk objektifikácie už nemusí byť osožný. Dnes už totiž neexistuje žiadna (alebo takmer žiadna) oblasť subjektivity, ktorá by sa dala kolonizovať. Jazyk objektifikácie vyžaduje minimálnu subjektívnu odlišnosť, to, čo Badiou podivne našiel v sfére osobných vzťahov ako „nedotknuteľné ženské právo... musieť sa vyzliecť len pred človekom, ktorého si sama vyberie“. Vo svete práce by sme to mohli nazvať právom neodkryť celú svoju osobnosť a súkromný život. V skutočnosti však svet práce čoraz viac vyžaduje práve to, aby bol človek vždy zastihnutelný (e-mailom, telefonicky), aby bol neustále „predstaviteľom“ firmy (nepíšte na svojom blogu o ničom, čo sa týka vašej práce), aby zmizli hranice medzi súkromnou sférou a pracovným dňom (Facebook spája tak priateľov, ako aj kolegov). Osobné už nie je len politické, je skrz-naskrz ekonomické.

Ďalší znak zániku protikladu objektívne – subjektívne má možno formu akejsi parodickej historickej inverzie. Je pomerne akceptovateľné, keď sa ženy všeobecne (obvykle mrnčiac) ponosujú na mužov, alebo keď o mužovi povedia, že má „dobrý zadok“, a to dokonca aj v práci. Každému je jasné, že ide len o bezzubú paródiu na sexizmus minulých desaťročí. Pojem objektifikácie zahŕňa poznanie, že v subjekte zostalo čosi, čo sa odmieta nechať ovládnuť, a že ak sa niekto pokúša poprieť túto vnútornosť, možno proti tomu protestovať. Nie je však isté, či práca v jej súčasnej podobe ešte vôbec umožňuje mať vnútorný život v tom zmysle, ako sme ho poznali kedysi.

Znejasňovanie hraníc medzi prácou, spoločenským, osobným a telesným životom je takmer absolútne. Ak má mať feminizmus nejakú budúcnosť, musí rozpoznať tieto nové spôsoby kolonizovania života a existencie novými formami nadvlády, ktoré ďaleko presahujú obvykle ponímanú objektifikáciu.

2.0 SPOTREBITEĽSKÝ FEMINIZMUS

V jednom rozhovore som iba spomenula, že čítam Foucaulta. Veď kto by ho na univerzite nečítal, však? Bola som v striptízovom klube a chlapíkovi som práve tancovala v lone a jediný, čo chcel, bolo diskutovať so mnou o Foucaultovi. Môžem stáť nahá a natriasať sa, alebo môžem diskutovať o Foucaultovi. No nemôžem robiť obe veci naraz.

Annabel Chong, 1999

Súčasný feminizmus sa pokúša poskytnúť odpovede na široký okruh otázok – práca, sex, porno, rodina. Ak týmto odpoveďiam jednoducho veríme, budúcnosť sa zdá byť svetlá! Knihy ako *Manifesta: Young Women, Feminism and the Future* a *Full Frontal Feminism* sa snažia ovládnuť feministický trh pre mla-

¹⁰ *I'm celebrity, get off with me.*

Dostupné na: http://entertainment.timesonline.co.uk/tol/arts_and_entertainment/tv_and_radio/article524635.ece.

dých nekonečným prúdom „poriadnej šťavy“ a ustavičného budovania sebavedomia. Je to zvláštna, no pomerne úspešná forma svojpomoci, ktorá sa inšpiruje knihami ako *Revolution from Within: A Book of Self-Esteem* od Glorie Steinem z roku 1992. V takýchto dielach je politický a historický rozmer feminizmu zahrnutý pod imperatív mať zo seba lepší pocit, stať sa silnejším individuum. Ako reakcia na tvrdenie „Nie som feministka, ale...“ sú veľmi úspešné. Takmer všetko sa zdá byť „feministické“ – nakupovanie, tanec okolo tyče, dokonca aj jedenie čokolády. Táto časť mojej knihy sa pokúša poukázať na pozoruhodnú podobnosť medzi „oslobodzujúcim“ feminizmom a „oslobodzujúcim“ kapitalizmom, a tiež na to, že túžba po oslobodení začína nadobúdať podobu čohosi, čo je na nerozoznanie od túžby kupovať viac vecí. Tieto témy preskúmame pri krátkej prehliadke kľúčových aspektov súčasnej femininnosti – filmu, časopisov, sebapoškodzovania, čokolády a zvláštneho druhu teologického romantizmu.

2.1 FEMINIZMUS™: DVE STRANY FALOŠNEJ MINCE¹¹

Feminizmus vám ponúka najnovšie výtobytky zlepšujúce životný štýl – od spálne až po zasadačku, od trtkacky bez pocitu viny až po nevinné poskakovanie cestou do nákupného centra. Nedržím diétu, takže je to v poriadku! *Ja* nie som oklamaná! Môžem si kúpiť, čo len chcem! Feminizmus™ je skvelým doplnkom ženského kapitálu™: politika v dnešnej podobe k vyrovnanému jednotlivcovi (spokojnému nakupujúcemu) patrí, drzosť je akože super (spotrebiteľská dôvera), ale predovšetkým – nikto za *žiadnych* okolností nesmie priznať, že na fasáde existujú kazy (ideológia). Tento základ je bezchybný! A vydrží celú noc! Na rozdiel od *mužov*, chichichi, chichichi atď. atď.

Posledný chválospev o rovnosti od Jessicy Valenti nám hovorí nielen to, že feminizmus prospieva nášmu bytu („Keď som sa pripravovala na fotografovanie k tomuto článku, môj frajer poupratoval, aby fotograf nevidel, aký bordel mám v byte počas víkendov“), ale aj to, že vďaka nemu je život oveľa *zábavnejší*. Vidíte, dievčatá, nie je to len o tom byť mrzutými, neoholenými a trochu našťvanými. Feminizmus vám môže „akože fakt, že pomôcť“. Vezmime si napríklad popis práce Valenti:

Mám skvelú skupinu priateľiek, ktoré trávajú dni bojom proti sexistickej hlúposti – a ktoré sa so mnou idú večer pokojne rozbiť do podniku.¹²

Odhliadnuc od rétorickej hrôzy, ktorú vyvoláva predstava, že sa niekto skutočne ide „rozbiť“, je argument Valenti zúfalým pokusom vydávať feminizmus za najnovší módný doplnok, ktorý musíte mať. Vyťahujúc staré známe „Myslela som si, že všetky feministky sú zarastené chudery“, sa nám Valenti usilovne snaží predať svoj feministický manifest. A v celej svojej pseudoradikálnosti tvrdí: „Mať rada svoje telo môže byť revolučný čin.“ So zvláštnym uspokojením pritom sleduje svoj vlastný holý pupok, pričom politické hnutia, ktoré sa po stáročia opovážili *posvätné telo* pokladať za sekundárne voči rovnostárskym a neosob-

¹¹ Symbol TM (od slova trademark) označuje ochrannú známku produktov/služieb (pozn. prekladateľky).

¹² Vybrané z: Valenti, Jessica. Up The Revolution! In *The Guardian*, 18. 4. 2007.

ným projektom, sa vôkol nej rozpadajú na kúsky. Mimochodom, za neprimeraný strach, ktorý zo štatistického a historického hľadiska málo početná skupina nahnevanej a zároveň chľapatých žien vstúpila svojim ohováračom a aj vlastným kvázi nasledovníckam, by sme mali ďakovať tak často, ako sa len dá.

Feminizmus bez internacionalistického a politického rozmeru je asi taký radikálny ako kryt na telefón ozdobený flitrami. Valenti „skutočne verí“, že feminizmus je potrebný na to, aby ženy mohli „žiť šťastný a naplnený život“. Feminizmus, ktorý nám ponúka Valenti, je stráviteľný tak ľahko ako jogurtový nápoj s probiotickou kultúrou. Absolútne mu chýba štruktúrna analýza, úprimné rozhorčenie alebo kolektívna požiadavka. Valenti verí, že na to, aby účinne predala svoj produkt, musí pochlebovať kapitalizmu. Keď vyhlasuje „Dámy, musíme konať individuálne“, v skutočnosti tým myslí to, že každá žena je tu sama za seba. A ak práve Feministka™ má tie najkrajšie topánky a ten najčokoládovejší sex, potom máš jednoducho smolu, sestra.

Zdá sa, že na neslávne známu Freudovu otázku „Čo ženy chcú?“ máme odpoveď. Panebože! Chcú topánky a čokoládu a kabelky a bábätká a kulmy a to všetko spláchnuť veľkým pohárom bieleho vína, a pritom sa sťažovať na svoju prácu/mužov/priateľov (nehodiace sa preškrtnite). Tento model súčasnej ženskosti, hoci je typický pre rozvinuté priemyselné krajiny, nachádzame všade.

Nestačí iba povedať, že reklamy, časopisy a filmový priemysel predávajú ženám lož. To sa hovorí už desaťročia. Diskusie o tom, či chudé modelky „spôsobujú“ anorexiu alebo či sa štandardy krásy podieľajú na čoraz vyššom výskyte depresí, sebapoškodzovania a úzkosti, nie sú nikdy celkom uspokojivé, hoci v nich musí byť aj kus pravdy.

Na *Elle*, *Vogue* atď. je – okrem ich neúnavnej bezobsažnosti – pozoruhodné práve to, aké sú *mätúce*. Vôbec vám nevtlkajú do hlavy špecifický súbor telesných ambícií. Namiesto toho produkujú oveľa komplexnejšiu sieť úzkostí a protichodných požiadaviek. Vezmime si napríklad 15 strán „sezónnych trendov“. Ak by ste sa mali riadiť každým z nich, boli by ste korporátно-goticko-bohémsko-neónovo-indiánsko-indicko-športovo-kancelárske dievča. To by iste vyzeralo *dost' zaujímavo*, no obávam sa, že pôvodný zámer bol iný. Neexistuje však nijaký spôsob, ako rozlišovať *medzi* módnymi trendmi. Ak by vám na takých veciach záležalo, asi by ste chceli vedieť, ktorý z týchto trendov je ten *módnejší*. Riadiť sa všetkými si môžu dovoliť len veľmi bohatí.

To isté sa týka aj modeliek. Jediné, čo majú spoločné, je ich zvláštna štíhlosť, pri ktorej sa zdá, akoby mali končatiny pripevnené k telu naopak. Prítom všetky vyzerajú inak, hoci všetky nejako pripomínajú jedlo. Photoshop zmenil módnou fotografiu na niečo, čo chcete skôr obľízať, ako napodobňovať. A celá táto libidinálna ekonómia polonahých žien na vás zíza tak, akoby ste to boli vy, kto na ne hľadá klasickým mužským pohľadom. Nie je jasné, či by ste im mali závidieť alebo ich obdivovať – na druhej strane, to nie je jasné ani v skutočnom živote. „Nevedieť si vybrať“ (modelku, na ktorú sa chceme podobať, módu, ktorú budeme nasledovať) je nepochybne geniálny spôsob, ako vzbudiť práve ten druh úzkosti, ktorý vyvoláva nákupné šialenstvo, pri ktorom si kupujeme množstvo rôznych druhov topánok atď. len preto, aby sme sa čo najviac priblížili

naplneniu všetkých týchto protirečivých požiadaviek. Samozrejme, ak má móda prežiť, jediná vec, ktorú časopisy a reklamy nesmú nikdy povedať, je: „Zisti, čo ti pristane a drž sa toho!“. Módne časopisy sú nepochybne späté s neuskutočniteľnými požiadavkami. Treba ich však chápať skôr ako motor ekonomickej potreby než ako ego-ideál.

Kým móda funguje lepšie ako mätúci proces, ktorého cieľom je vyvolať úzkosť, prezentácia sexu (tak vo svojej oslobodzujúcej, „feministickej“, ako aj kapitalistickej, inzerciu predávajúcej podobe) je pozoruhodne homogénna. Túto kultúru vo svojej knihe *Female Chauvinist Pigs* podrobne opisuje Ariel Levy:

Krikľavá, promiskuitná verzia ženskej sexuality, ktorá pripomína karikatúru, je taká všadeprítomná, že sa už nezdá byť ničím výnimočná. To, čo sme kedysi považovali za jeden zo *spôsobov* vyjadrenia sexuality, dnes vnímame ako sexualitu.¹³

Očividne nejde o také oslobodenie, o akom sa kedysi snívalo. Predstavte si, ako Germaine Greer zalamuje rukami nad tým, že sa jej výzvy na emancipáciu ženskej sexuality síce „uskutočnili“, no napokon viedli k vzniku tričiek s nápisom „štetka“, ktoré sú určené pre budúce tínedžerky. Kapitalizmu, ktorý v podstate nepozná žiadne morálne zásady (alebo ich môže prinajmenšom ľahko zmeniť), vôbec neprekáža pozitívne, šťastné, „feministické“ znovuzískavanie sexu – kým môže zarobiť na krátkych nočných košielkach a tangách. Koncept „ženských šovinistických prasiat“, „žien, ktoré robia sexuálne objekty z iných žien alebo zo seba“, s ktorým prišla Levy, pravdepodobne nie je ničím novým pod slnkom. Napokon, ženské časopisy, ktoré vo vás vzbudzujú v rovnakej miere odsúdenie a záviť voči iným ženám, existujú už dlho. No Levy má pravdu v tom, že špecificky pornografické črty nadobudol až v ostatných rokoch.

Na sexualizované zaobchádzanie žien s inými ženami nazerajú viacerí a viaceré s pochopiteľným feministicko-humanistickým zdesením: ženy sa predsa k iným ženám nemôžu správať tak, ako (zvykli sme hovoriť) neosvietení muži! Ale môžu, a dokonca to aj robia. Niekedy k tejto sexualizácii dochádza priamo – vezmime si napríklad kontroverzné predvádzanie lesbických nežností pred heterosexuálnymi mužskými kamarátmi, ktorého cieľom je vzrušiť ich. Ženy iste nie sú inherentne lepšie ako muži. Levy sa napokon chytá do pasce tým, že kladie uhladenú, oslobodenú verziu sexuality – „na to, aby sme si uvedomili čo od sexu vnútorne očakávame, si musíme dopriať slobodu“¹⁴ – do protikladu k plastickému, grotesknému svetu prsných implantátov a tancovania okolo tyče. Na pozícii Levy nie je v podstate nič zlé, skôr naopak – je nesmierne sympatická. Problém však nastáva vtedy, keď sa nemožno vrátiť k „slobode“ preskúmať údajnú „skutočnú“ sexualitu. Čo ak je seba-komodifikácia jednotlivcov skutočne taká všeobecná, ako to naznačuje analýza pracovného trhu? Čo ak už neexistuje hranica medzi vnútornou sférou túžob, priání a fantázií na jednej strane a vonkajším vyjadrením človeka ako sexuálnej bytosti na strane druhej? Čo ak je predstava skutočnosťou? Nech už je to akokoľvek deprimujúce, práve toto by mohlo byť oveľa užitočnejšie, než tvrdiť, že pod vonkajším zdaním existuje skutočná hu-

¹³ Levy, Ariel. 2005. *Female Chauvinist Pigs: Women and the Rise of Raunch Culture*. New York: Free Press, s. 5.

¹⁴ Tamže, s. 200.

manistická zásobáreň pravej sexuálnej túžby. Ak predsa len existujú momenty subjektívneho odporu, možno nie sú práve príjemné. Vezmime si napríklad sebapoškodzovanie alebo „rezanie sa“, ktoré je pomerne rozšírené najmä medzi ženami. Máme tu do činenia so snahou navodiť si realitu, vyvolať pocit reality. Vytekanie červenej tekutiny je znakom toho, že ešte nie všetko zo „súkromnej sféry“ je stratené, že ešte existujú nejaké „drobnosti“, ktoré sa vzpierajú nadvláde. (Na druhej strane, tetovania, napriek ich kontrakultúrnym dejinám, svedčia o určitej akceptácii sféry vstevovaného významu.) Všetko, čo možno povedať o uzavretých klanoch (predovšetkým) žien-rezačiek, je, že sa vzájomne symbolicky nechápu a že žiadna komunikácia naprieč jazvami neprebíha. Sebapoškodzovanie ako anti-tetovanie. Každé individualizované vytváranie reality v skutočnom čase je bodom naozajstnej bolesti, nejde len o škrabance (akékoľvek hlboké), ktoré pretrvávajú. Christina Ricci hovorí o svojej skúsenosti s rezaním si rúk klincami a vrchnáčikmi z plechoviek šumivých nápojov: „Je to niečo ako tetovanie, či vydržím bolesť... je to, ako dať si drink, ibaže je to rýchlejšie.“ *Je to, ako dať si drink, ibaže rýchlejšie*, okamžitá chemická šľaha do zadnej časti hlavy, ktorá vás upokojí.

K domnienke, že naše správanie je individuálne (vzdelanie je „investícia“, založenie si rodiny je „osobná voľba“), sme vedení tak silno, že strácame zo zreteľa kolektívny a historický rozmer našej súčasnej situácie. Dnes sa ženy „majú dobre“ a sú „dobré zamestnankyne“. Myšlienka, že ženy sú v porovnaní s bohémскими, nápaditými mužmi tie „rozumné“, má svoje dejiny a je pomerne zvláštna. „Génius“ zvyčajne oplýva ženskými charakteristikami – predstavivosť, intuícia, emotívnosť, šialenstvo –, no rozhodne nie je skutočnou ženou. Skvelý umelec je *feminínny* muž, nie feminínna žena alebo maskulínna žena. Ženy môžu byť šialené, no nemajú umelecké vnuknutia. Alebo môžu byť duševne zdravé a poskytovať útechu pravým tvorcom, ktorí sú trochu zoženštení, no nie zas príliš.

Sú však ženy *skutočne* rozumnejšie? Je nepravdepodobné, že by ženy boli inherentne stabilnejšie ako muži. V rôznych historických obdobiach takými ani *nemali* byť (spomeňme si na „hysterickú“ ženu 19. storočia; sovietske rozvodové a interrupčné zákony z rokov 1917 – 1918, ktoré uznávali, že ženy sú s buržoáznym rodinným usporiadaním späť rovnako málo ako muži; „problém bez mena“ Betty Friedan v 50. a 60. rokoch 20. storočia). Raz sú ženy za šialené harpie s diabolským lonom, inokedy sa od nich požaduje, aby sa ako žehliaca doska pekne poskladali do vilky na predmestí.

Medzi blogermi už nejaký čas koluje napríklad tróp, pomocou ktorého sa odvolávajú na svoje polovičky: *tá doma*. Majú pravdepodobne na mysli ženy, ktoré neschvaľujú ich čudácku mužskú záľubu v zbieraní platní, ktoré svojim chlapcom bránia hrať sa s hračkami a namiesto toho od nich vyžadujú, aby sa venovali „rodinným veciam“. Vyzerá to neúprimne, ako zásterka, ktorá má zakryť fakt, že by ich vlastne, okrem iného, mohlo baviť tiež hrať sa so svojimi deťmi alebo tráviť čas s partnerkou. Takisto sa tak nebadane potvrdzuje myšlienka, že práve muži majú obsedantné potreby, hoci si jeden druhého pre to trochu doberajú. Je to ako záchranná sieť – môžete mať radi tú najavantgardnejšiu hudbu/filmy/literatúru, a pritom sa vracáť domov k úplne normálnej rodinke so

všetkými tými nenápadnými sexuálnymi normami a nudnými domácimi záležitosťami. Muži majú nápady, argumenty a fixácie, ženy sú vyrovnané a všestranné. Pretože ženy sú *svetskejšie*, no nie? Prosto vedia, ako na to. „Dáš si kávu, zlatko?“

Istotne je rozšírený aj obraz úspešnej a štýlovej mladej ženy, ktorá má aj po maturite dostatok entuziazmu a emocionálnych rezerv na to, aby sa starala o krehkého, utrápeného mladého muža. O tom, čo sa naozaj deje, však v skutočnosti ženy nevedia o nič viac než muži, a už vôbec nemajú lepšiu predstavu o tom, čo je uhladená, usporiadaná normálnosť (rovnako ako nikto iný). *Imágo* dnešnej mladej ženy, ktorá všetko zvláda, je obyčajne skôr typ pracujúcej, ktorá je pre pracovnú ponuku najvhodnejšia. To však ešte neznamená, že v priebehu niekoľkých rokov sa ženy nebudú opäť zobrazovať ako choromyselné Jezebely, ktoré sú odhodlané dodrbať spoločnosť svojimi nesúvislými sprostosťami vychádzajúcimi z maternice.

Jedným z problémov, ktoré prináša nabudený veselý feminizmus stelesnený Valenti a ďalšími, je, že neznesie žiadne zlyhanie. Pozrime sa na niektoré z nasledujúcich viet z *Full Frontal Feminism*: „Ak ste feministka, každodenný život je lepší. Robíte lepšie rozhodnutia. Máte lepší sex.“¹⁵ Alebo: „Je niečo zlé na tom byť škaredá, tučná a zarastená? Samozrejme, že nie. Buďme však úprimné: Žiadna z nás nechce byť spájaná s tým, čo nie je cool a atraktívne. Ide však o to, že feministky sú dosť cool (a atraktívne!) ženy.“¹⁶ Navyše, „feminizmus je niečo, čo si definujete sama pre seba“.¹⁷ Ak je feminizmus niečo, čo si definujeme samy pre seba, čo potom zabráni tomu, aby sa stal čistou samolúboťou a neskrývanou chamtivosťou? Vôbec nič. „Feminizmus hovorí, že máte právo užívať si seba samú. Máte dokonca povinnosť!“¹⁸ Povinnosť užívať si seba samú? Máločo znie hrozivejšie. Podľa Valenti vás masturbácia „dokonca motivuje k tomu, aby ste si kúpovali zábavné vibrátory – neónové alebo napríklad v tvare zajačika“.¹⁹ Masturbácia ako predpoklad pre nakupovanie? Feminizmus jednoducho je kúpnou silou:

Možno nedokážeme uniknúť absurdnosti kultúry popu a porna, no môžeme ju skúsiť využiť na vytvorenie sexuality, ktorá sa bude viac zakladať na realite.²⁰

To je síce pekná myšlienka, no jej šance na úspech sú asi také pravdepodobné ako to, že si Barbie nechá narásť bradu.

Správna mladá feministka, ktorá je in, však musí mať svoje pôžitky. Tak, ako sa ružová stala farbou, ktorá symbolizuje jednak slobodu, jednak sexuálnu dostupnosť, ako akási zvláštna forma hygienickej nahoty (spomeňte si na tvrdenie Hughha Hefnera, že „dievča z *Playboya* nemá doplnky, spodnú bielizeň, je nahé, dokonale umyté mydlom a vodou, a je šťastné“²¹), sa čokoláda stala symbolom toho, že žena, ktorá sa ňou kŕmi, je trochu – „neposlušná“.

Vezmime si napríklad iránsku podnikateľku Anousheh Ansari, ktorá si kúpila let do vesmíru:

15 Valenti, Jessica. 2007. *Full Frontal Feminism: A Young Women's Guide to Why Feminism Matters*. Emeryville : Seal Press, s. 1.

16 Tamže, s. 8.

17 Tamže, s. 14.

18 Tamže, s. 34.

19 Tamže, s. 39.

20 Tamže, s. 43.

21 Citované podľa *Female Chauvinist Pigs*, s. 58.

Ansari sa pre ABC News vyjadrila, že ju nezaujímalo, čo bude na jedálnom lístku Medzinárodnej vesmírnej stanice, ak tam bude jedno – čokoláda.²²

Zaplatili ste dvadsať miliónov dolárov za cestu do vesmíru a jediné, na čo myslíte, je čokoláda? V mene abstraktnej, v konečnom dôsledku neúčelnej krásy objavovania mimozemských svetov sa tu do krajnosti napínajú technologické a matematické sily celého ľudstva, a jej by stačilo dať si pred telkou čokoládovú tyčinku?

Čokoláda predstavuje akceptovateľnú, každodennú výstrednosť, do ktorej je veľmi úhladne zabalený ten správny druh radostnej pasivity, ktorý feminizovaný kapitalizmus s láskou odmieňa perličkovým kúpeľom a kakaovými práškami. V ústach sa to trochu lepí. Zriekajúc sa svojich vlastných subjektívnych schopností, ako aj celých dejín ľudského pokroku, Fay Weldon tvrdí:

Čo robí ženy šťastnými? Spýtajte sa ich a odpovedia vám približne v tomto poradí: sex, jedlo, priatelia, rodina, nakupovanie, čokoláda.

Myslím, že v skutočnosti sa od žien očakáva, aby odpovedali „čokoláda“, kedykoľvek sa ich niekto spýta na to, čo chcú. Čokoláda nutkavo symbolizuje niektoré alebo všetky z nasledujúcich vecí: ontologickú dievčenskú; neposlušnú panenskú, ktorú uspokojí len široko dostupná lepkavá a sladkastá náhrada; akúsi márnотratnú dekadentnosť.

To je pravý opak mladého feminizmu Valenti a ďalších, ktorým sa svet Fay Weldon vidí depresívny a čudný. Táto kedysi zvláštna, mizantropická spisovateľka, ktorá pracovala so zaujímavými ženskými postavami, sa dnes obmedzuje na tvrdenie, že ak chcú byť ženy šťastné, mali by predstierať orgazmus a držať sa týchto pravidiel:

... ticho sed' a usmievaj sa. V spoločnosti muža, ktorý sa ti páči, nikdy nebuď nepríjemná. Nehádaj sa s ním, nedohaduj sa, nedožaduj sa svojich práv, neodvrávaj a ani v najmenšom ho neuved' do citového, duševného alebo telesného nepohodlia.²³

Jasné – pretože to, čo „muži“ a iste aj iné ženy potrebujú, je viac pasívnych, tichých, tupých, falošne milých dievčat. Ťažko povedať, ktoré z pohlaví tu Weldon uráža viac. Mužov opisuje ako príliš hlúpych na to, aby prekukli pornoherecký výkon, pričom zvyšok času podľa nej trávia premýšľaním „výlučne o lasti a o tom, ako sa spravia“. Ženy sú na druhej strane nedospelé, telesne obmedzené stvorenia, ktoré zbierajú žalostne malé kúsky šťastia z čokolády a nakupovania topánok, ale neurobia sa nikdy. No kde sa vzali tieto myšlienky? Možno s tým majú niečo spoločné filmy a televízia...

²² Dostupné na: <http://abcnews.go.com/Technology/Story?id=2467150&page=2>.

²³ Weldon, Fay. Why Women Should Fake Orgasms. In *Daily Mail*, 7. 9. 2006.

Čo hovorí o ženách súčasná vizuálna kultúra? Tu sa hodí myšlienkový experiment: takzvaný Bechdelovej test, ktorý Alison Bechdel prvýkrát opísala v kreslenom príbehu *Dykes to Watch Out For*. Test spočíva v nasledujúcich pravidlách, ktoré sa majú týkať filmov, no možno ich aplikovať aj na literatúru:

1. Sú v ňom aspoň dve ženy,
2. ktoré sa [v istom momente] spolu zhovárajú,
3. aj o niečom inom ako o mužovi.

Spisovateľ Charles Stross dodáva, že

ak len trochu rozšírite tretí bod, konkrétne na „o niečom inom ako o mužoch, manželstve alebo o deťoch“, môžete vyškrtnúť ďalších asi 50 % z toho malého počtu filmov určených pre masu, ktoré by inak testom prešli.²⁴

Ak tento test poznáte, máte nutkanie ho vyskúšať, hoci len príležitostne. Stross má pravdu – obrovské množstvo kultúrnej produkcie (možno viac, ako tvrdí) zlyháva. Z testu vyvstáva niekoľko otázok:

1. Čo je také strašné na tom, keď sa dve ženy zhovárajú bez toho, aby rozhovor spostredkúval ich údajný záujem o mužov/svadbu/deti?
2. Má film/literatúra povinnosť zobrazovať také scény, bez ohľadu na iné vlastné zámery? Prečo by literatúra/film mali byť „realistické“, ak môžu byť, čímkoľvek chcú?
3. Prejde testom *sama* realita? Ako často? Môžeme z toho „viniť“ filmy/televíziu?

Sedmokrásky Věry Chytilovej sú jedným z mála filmov, ktoré prechádzajú celým testom, čo je – ako je zrejmé – rovnako znepokojujúce ako čarovné. Tento československý film z roku 1966 zobrazuje dve mladé ženy, ktoré svoj život zasvätili kazeniu všetkého okolo, a to čoraz bizarnejším spôsobom a napohľad bezdôvodne. Kto sú tieto nezodpovedné mladé ženy, pre ktoré je zábavnejšie hrať sa jedna s druhou, a príležitostne s mužmi, no len do tej miery, aby sa k sebe mohli vrátiť a byť ešte viac „skazené“ (nie rozmazané, ale skutočne naničhodné)? Formálna invenčnosť filmu síce podkopáva akýkoľvek „realizmus“, no o to lepšie. Je pochopiteľné, že popri všetkých príbehoch o mužskom „dozrievaní“ pôsobia ich vzácne ženské náprotivky tak bizarne, ako sa len dá. Súčasný mainstreamový film sa v porovnaní so svojimi staršími predchodcami zdá byť spiatočnícky, akoby sa potenciálny priestor pre také veci nadobro uzavrel. No nebuďme príliš nostalgickí.

Na tom, že vo filmoch absentuje hovorenie žien, je niečo zvláštne. Nemali by predsa práve ženy neustále hovoriť? Samozrejme, že sa neočakáva, že budú

²⁴ Dostupné na: http://www.anti-pope.org/charlie/blog-static/2008/07/bechdels_law.html.

hovorí o niečom *dôležitom*, čo pravdepodobne vysvetľuje aj fakt, že sa na ne kamera obracia len vtedy, keď sa spomínajú muži. Kanta v jeho *Antropológii* (1798) ženská „zhovorčivosť“ obťažuje. Spomína ju niekoľkokrát, a to najmä tie prípady, keď sa zvrhne:

Amencia (*Unsinnigkeit*) je neschopnosť človeka uviesť svoje predstavy čo i len do takej súvislosti, ktorá je nevyhnutná pre samu možnosť skúsenosti. V blázincoch sú to najmä ženy, ktoré sú pre svoju zhovorčivosť touto chorobou postihnuté: ich živá sila predstavivosti vkladá do toho, o čom rozprávajú, toľko, že nikto nechápe, čo chceli vlastne povedať.²⁵

Priveľa hovorenia dokonca bráni možnosti skúsenosti – na priestor/čas nemá žiadny nárok, dievčinka, len si sed' v kúte a blaboc si sama pre seba! Ženy nielenže neustále myslia na mužov, ony myslia na všetko, šialene a po celý čas. Ako by sa mohol film vyrovnáť s niečím *takým*?

Filmy, ktoré sa zdajú byť „celé o ženách“, ako napríklad *Sex v meste*, sú chválospevom na bizarnú kombináciu ultra sprostredkovania a postreligiózneho posadnutosti „tým pravým“. Idete do „mesta“ loviť „značky a lásku“ a od jedného sa dostanete k druhému. To najkrajšie, čo pre vás môže priateľ urobiť, je, že pre vás – a pre všetky vaše „značky“ – zabezpečí obrovský šatník. Dievčatá pri drinku zase diskutujú najmä o tom, či je „tým pravým“, alebo nie. Čo vlastne znamená posadnutosť tým „pravým“? Buržoázia možno utopila najnebeskejšie extázy náboženského zápalu, rytierskeho nadšenia, filisterského sentimentalizmu v ľadovej vode egoistického kalkulu, ako si všimli Marx a Engels. No otriasť niektorými náboženskými témami je oveľa ťažšie, ako otriasť inými. V „tom pravom“ sa – ako v transcendentnom vrchole celého romantického osudu – stretáva zvláštna zmes sentimentálneho („boli sme si odjakživa súdení“) a cynického (ak je tu ten „pravý“, tí „nepraví“ sa nepočítajú; sex s nimi nemá žiadny význam, netreba sa k nim správať ani trochu milo). Napríklad manželstvo je pre mnohých ešte stále čímisi iným ako iba zmlouvou. No tento nezvyčajný mix sentimentálnosti a pragmatizmu – čiže nič iné než ideológia, ak by niekedy mohla existovať jej definícia – sa reprodukuje akoby spontánne, a to prostredníctvom kultúry a rozovorov.

Ak sa všetko úsilie napokon upiera k projektu toho „pravého“, ak sú všetky diskusie s priateľmi len odrazovým mostíkom k eschatologickému naplneniu romantického cieľa, potom žiadne oslobodenie neexistuje. Z tohto hľadiska je súčasný film hlboko konzervatívny a fakt, že rovnako reflektuje a predpisuje spôsoby aktuálneho správania, je deprimujúco účinný a účinne deprimujúci.

Ak je niečo možno ešte horšie než úvahy o tom, čo je vôbec témou ženských rozhovorov, je to pohľad na ne – aspoň pokiaľ ide o *Sex v meste*. Azda najdôležitejším aspektom filmového zobrazovania žien, ktoré sa spolu rozprávajú o mužoch (alebo o svadbe či o deťoch), je *stručnosť*. Celý film, ktorý by sa venoval takýmto veciam, by bol podľa mainstreamovej filmovej logiky, ktorá len s ťažkosťami toleruje čo i len pár minút takéhoto záznamu, dokonca aj v jeho jednoznačne lichotivej podobe, čímisi obscénnym. Tento záver vychádza zo zbež-

²⁵ Kant, Immanuel. 2006. *Anthropology from a Pragmatic point of View*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 109.

ného pozorovania, podľa ktorého sa muži približne po hodine pozerania na *Sex v meste* cítia odcudzene a frustrované. Pár vzácných chvíľ úzkosti z nenaplnenej lásky, o ktoré sa podelia dvaja priatelia, je v poriadku. Zdlhové debaty o orálnom sexe nie.

Vzťah medzi mužmi sprostredkúva v mainstreamovej kinematografii náhodná žena, ktorá len zriedka môže sama čosi sprostredkovať cez niekoho iného alebo niečo iné. Je však pravda, že v „skutočnom svete“ ženy sprostredkujú svoje vlastné vzťahy prostredníctvom rozhovorov o mužoch? Podobnú otázku by sme si mohli položiť aj vo vzťahu k mejkapu či móde. Skrásťujeme sa kvôli chlapcom alebo preto, aby sme vyslali výstražné znamenie iným ženám? Myslienka, že heterosexuálne ženy neustále „súperia“ o mužov, je príšerná. No podľa šibnutej logiky nedostatku, na ktorej stojí konzum, by to rozhodne robiť mali. On je ten pravý! Tá kabelka je tá pravá! Ruky preč od mojej kabelky/muža!

Medzi svetom práce na jednej strane a konzumom súčasnej kultúry a feminizmom, ktorý ho ospravedlňuje, na strane druhej, leží odvetvie priemyslu, ktoré tieto dve sféry spája najlepšie. Pozrieme sa naň bližšie. Zo všetkých odvetví, ktoré najviac symbolizujú smrť uzavretosti do vlastného vnútra a ústredný význam sexu, vyčnieva z radu práve pornografia. Alebo s tým aspoň prišla prvá. Súčasný život je „pornifikáciou“ povestný, no diskusia sa príliš často pohybuje v morálnej rovine. Je pritom omnoho zaujímavejšie a oveľa relevantnejšie o pornografii uvažovať ako o istom druhu práce, ba dokonca ako o celkom paradigmatickom spôsobe práce.

(Preložila Miroslava Mišičková.)

MIROSLAVA MIŠIČKOVÁ vyštudovala filozofiu. Venuje sa sociálnej a politickej feministickému teórii, najmä problémom ženskej práce, reprodukcie a rovného odmeňovania.

▽ *Mária Čorejová: Božská častica (2014, tuš na papieri)*

Jednorozmerná žena

(3. časť)

3.0 PORNOGRAFIA AKO PRIVILEGOVANÝ SPÔSOB PRÁCE

Z historického hľadiska pornografia feminizmus politicky rozdeľuje. Andrea Dworkin sa preslávila spojenectvom s pravicovými skupinami, s ktorými zdieľala spoločnú nenávisť voči pornografii, hoci v iných stanoviskách sa rozchádzali. Novší feminizmus pristupuje k pornografii zmierlivejšie, najmä ak ide o pornografiu, ktorá sa považuje za „emancipačnú“ a spadá do línie vyznačenej vibrátormi a tancovaním pri tyči, vďaka ktorému sa „cítite sexi“. Obe pozície rámujú celý problém morálnymi termínmi – pornografia je buď ponižujúca, a preto zlá, alebo je príjemná, a teda morálne dobrá. Predovšetkým však treba uznať, že pornografia je obrovské odvetvie s veľkým ekonomickým a sociálnym dosahom. Je tiež odvetvím, ktoré má vlastnú seba-zvečňujúcu sa kultúru a ktoré sa ťažko rozpomína na vlastné dejiny – s výnimkou prípadov, keď sa z „retro“ materiálu dajú vytĺcť peniaze. Často sa zdá byť znechutené sebou samým, aj svojou vlastnou minulosťou. Pornografický spôsob výroby sa usiluje uzavrieť sám do seba a chce poprieť svoj pôvod. Napokon, sex v porne nie je plodiaci. Rozličné médiá sprostredkujújúce porno (literatúra, fotografia, film) a distribučné kanály (prudko sa rozšírili príchodom Webu 2.0) sa odmietajú pozrieť naspäť. V nasledujúcej časti textu porovnávam súčasnú pornografiu a staršie kinematografické príklady, aby som tak poukázala nielen na to, že pornografia sa dosť radikálne zmenila, ale aj na to, že jej budúcnosť nemusí byť až taká ponurá ako súčasnosť. Hľadanie koreňov niektorých súčasných foriem pornografie prostredníctvom časti ich ranej filmovej histórie ukazuje, že porno môžeme skúmať nielen z hľadiska jeho okamžitých účinkov na divákov a diváčky (akoby tieto boli ľahko rozpoznateľné), ale aj z hľadiska rôznych spôsobov, akými naprieč časom organizuje zmysly. Skúmanie vzniku filmovej pornografie nám umožňuje dozvedieť sa veľa o spôsobe, akým dnes chápeme pornografické trópy, a o tom, o čo presne – napriek všetkým možnostiam – prichádzame.

Je zrejmé, že v období po druhej svetovej vojne prišlo vo filmovej pornografii k zlomu. Jedným z miest, na ktorom možno túto zmenu – ktorá je v danom prípade bezprostredným odrazom rapídneho nárastu konzumerizmu v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch – pozorovať, je zmena vzťahu sexuality k objektom v pornofilmoch tohto obdobia. Konkrétne ide o nárast používania sexuálnych pomôcok ako rekvizít. Ako zároveň možno vidieť na príkladoch amerického „stag“ filmu z päťdesiatych rokov, divák – voyeur súkromnej scény sa zmenil na

Nina Power. Zo stránky: sodrateatern.com/sv/Press/pressmaterial-gamma/Efter-upploppen-Bortom-kritiken-av-konsumismen. Foto: Tankeverket

NINA POWER je britská filozofka, spisovateľka, publicistka a aktivistka. Prednáša filozofiu na University of Roehampton v Londýne. Svoje články, v ktorých sa venuje feminizmu, sociálnej a politickej filozofii, médiám, aktivizmu a umeniu, pravidelne uverejňuje v *The Guardian*, *New Statesman* a *The New Humanist*. Spolupracuje tiež s *The Philosopher's Magazine*. Jej prvotina *Jednorozmerná žena*, ktorá vyšla v roku 2009 vo vydavateľstve Zero Books, bola preložená do viacerých jazykov. Je editorkou viacerých prác (napr. *Political Writings* a *On Beckett Alain Badiou*). V súčasnosti sa venuje príprave dvoch knižných publikácií o práci a histórii kolektívneho politického subjektu.

diváka, na ktorého sa aktéri filmu priamo obracajú. Akoby pre pornografickú kinematografiu platila poznámka Johna Bergera, ktorú vyslovil o maľbe v knihe *The Ways of Seeing*, podľa ktorej „je takmer celá postrenesančná európska sexuálna obraznosť frontálna – či už doslova alebo metaforicky –, pretože sexuálny protagonista je divákom-vlastníkom, ktorý sa na ňu pozerá“.¹ Dochádza tu však k zrýchleniu tempa: zmena nastáva v priebehu niekoľkých desaťročí, nie storočí. Nie je prekvapením, že tento obrat k divákovi súvisí so zmenšujúcim sa počtom sexuálnych účastníkov vo filme. V pornofilmoch spred päťdesiatych rokov na javisko často vstupovalo viacero postáv, a to v rozličných kombináciách (takých, ktoré by sa dnes delili do kategórií gay porno/hetero porno/skutočné lesbické porno/lesbické porno pre mužov atď. atď.).

Treba sa však vyvarovať toho, aby sme vývoj pornografie prezentovali ako nadmieru kumulatívny príbeh (ak nie kvantitatívneho, tak kvalitatívneho úpadku). Jednoducho, nie je pravda, že by sme sa posúvali od otvoreného k uzavretému, hoci pluralitnému modelu. Dejiny pornografie treba chápať skôr diachronicky – nástenné maľby v Pompejách, ktoré zobrazujú atomizáciu sexuálnych aktov (jedna miestnosť na orálny sex, jedna pre styk mužov, ďalšia pre ženy, iná pre mužov a ženy atď.), majú toho viac spoločného so súčasným izolovaním fetišov a úchyliet než s neviazanými bakchanáliami raných pornofilmov.

Dnes porno narába so sexom ako s niečím, čo treba chápať ako čosi, čo je mimo ostatných ľudských a sociálnych vzťahov, a to dokonca aj vtedy, keď sa zobrazuje „sex v kancelárii“, „sex s učiteľkou“, „sex s policajtom“ a podobne. Tým sa zásadne líši od pornografie iných historických období, napríklad z obdobia francúzskej revolúcie, keď pornografia predstavovala spôsob, ako zaútočiť na monarchiu a zavedený poriadok. Aj prostitútky z románov osemnásteho storočia je často akousi organicko-materialistickou filozofkou, a tiež odhaľuje pokrytectvo konvenčnej spoločnosti – lebo je to práve ona, kto pozná pravdu o tom, ako veci „naozaj fungujú“, z politického i vedeckého hľadiska. Tí, ktorí pornografiu obhajujú na základe slobody prejavu, ale aj tí, ktorí proti nej – tak ako Dworkin či MacKinnon – dôrazne vystupujú, vychádzajú z modelu falošnej, jednostrannej reprezentácie túžby. S pornom preto zaobchádzajú ako s niečím, čo je historickým invariantom, ktorý má vždy rovnaký obsah. Ahistorizmus antipornografického hnutia vychádza z predpokladu, že muži budú voči ženám vždy prechovávať násilnú túžbu a že porno je len odrazom tohto faktu. Ako tvrdí Dworkin, „neustále potupovanie sexu zo strany pornografie sa dosahuje aktívnym podriadením žien: vytvorením sexuálnej dynamiky, v ktorej sa sex naozaj stotožňuje s ponižovaním a napokon aj týraním žien“.² Fakt, že porno je v každom momente historicky špecifické, sa zakrýva aj vtedy, keď sa pornografia chápe ako záležitosť slobody prejavu. Ahistorický prístup zabúda brať do úvahy sociálne a ekonomické podmienky, ktoré obklopujú formu i obsah pornografie, také, aké sú v tom-ktorom období.

Niet pochyb, že Dworkin má na mysli predovšetkým extrémne nechutné, násilné porno zo sedemdesiatych rokov, a že vykorisťovanie žien v pornografickom priemysle je rovnako brutálne ako každé iné vykorisťovanie v čoraz neoliberalnejšej a čoraz nespravodlivejšej spoločnosti amerického kapitalizmu. Práve

1 Berger, John. 1990. *Ways of Seeing*. London : Penguin, s. 56.

2 Dworkin, Andrea. 2000. *Against the Male Flood: Censorship, Pornography and Equality, Feminism and Pornography* (ed. Drucilla Cornell). Oxford : Oxford University Press, s. 25.

o to však ide. Násilie a násilie charakteristické pre isté druhy pornografie nemôžno odtrhnúť od celkovej analýzy spoločnosti, ktorá ho produkuje. Ako hovorí Wendy Brown, odkazujúc na prácu MacKinnon:

„Rozhodnutie MacKinnon rekonštruovať rod z pornografie, jej výstavba sociálnej teórie rodu, ktorý odráža heterosexuálnu mužskú pornografiu, nielenže evokuje prenikavo, totálne a komplexne determinovaný rodovo určený subjekt. Zároveň kodifikuje dobu pornografie ako pravdu, a nie hyperbolu o produkcii rodu.“³

Ak si osvojíme historický, ba dalo by sa povedať až dialektický prístup k pornu, potom by nás ako cesta von z protikladu „porno je dobré“/„porno je zlé“ mohol zaujímať iný druh archívu – ten s vintage pornom. V tomto zmysle je argument o pornografii napokon pozitívny. Možno pritom nadviazať na závery Angely Carter:

„Tvorcovia pornografie sú nepriateľmi žien len preto, lebo naše súčasné chápanie nezahŕňa možnosť zmeny. Akoby sme boli otrokmi histórie a nie jej tvorcami, akoby sexuálne vzťahy neboli nevyhnutne výrazom sociálnych vzťahov, a akoby samotný sex bol vonkajším faktom, nemenným ako počasie, ktorý ľudskú prax vytvára, no nikdy nie je jej súčasťou.“⁴

Je užitočné a poučné porovnať súčasné porno s jeho staršími formami a skúmať, či možno niečím podložiť domnienku Carter, podľa ktorej by pornografia mohla plne participovať na ľudskej praxi.

3.1 MONEY SHOT: PORNOGRAFIA A KAPITALIZMUS

Celá tá *drina* v súčasnom porne nám naznačuje, že sex je – bez akýchkoľvek ilúzií – rovnaký ako všetko ostatné: ubíjajúci, neprestajný, nudný (hoci *viacnásobne* nudný). Pneumatický kalvinizmus činnosti pogumovaného piestu, po fyzickej drine neradostný orgazmus bez úsmevu. Sex ako práca však v porno-kapitalistickom vynáleze nehrá prím. Všetko sa to končí až pri *moneyshote*. Kariéru moneyshotu netvorí len dejiny filmovej pornografie (čo je oxymoron, vzhľadom na „grafiu“ pôvodného média – „písania prostitútok/o prostitútkach“ v mene sociálneho materializmu, ktorého cieľom bolo zvrhnúť cirkev aj s buržoáznym pokrytctvom, ktoré ju sprevádzalo). Spočíva tiež v čírej explozívnej nezmyselnosti samého kapitálu. Ten sa sám ponížuje v opakujúcom sa onanovaní, ktoré zneviditeľňuje a umlčiava druhého niekoľkými kvapkami mierne neuspokojivého sexuálneho vyvrcholenia.

Naproti tomu stoja krátke, nemé čiernobiele filmy z rokov 1910 – 1960. Vzhľadom na pokroky francúzskej kinematografie a relatívne laxnú cenzúru tých čias (v porovnaní s Britániou a Nemeckom) sú vo veľkej väčšine francúzske. Tieto filmy sa zvyčajne pozerali v súkromí alebo, aby sa klient dostal do varu a uľahčila sa tak práca prostitútke, aj v čakárňach verejných domov. Zbierka nemých pornofilmov „Staré dobré neslušné časy“ (*The Good Old Naughty Days*), ktorú zostavil francúzsky režisér Michael Reilhac a ktorá zahŕňa filmy vyrobené zväčša vo Francúzsku v rokoch 1905 až 1930, prekvapuje z viacerých dôvodov.

³ Brown, Wendy. 2000. *The Mirror of Pornography, Feminism and Pornography* (ed. Drucilla Cornell). Oxford : Oxford University Press, s. 208.

⁴ Carter, Angela. 2000. *Pornography in the Service of Women, Feminism and Pornography* (ed. Drucilla Cornell). Oxford : Oxford University Press, s. 342.

Prvá vec, ktorú si v týchto raných filmoch všimnete, je množstvo pocha-
bostí, ktoré zobrazujú: sex tu nie je len postupnosťou zúrivých orgazmov a pre-
hliadkou telesnej zdatnosti, ale aj čímisi, čo má blízko ku groteske a varieté. Muži
predstierajú, že sú sochami faunov, ktoré môžu zvedavé ženy štekliť; dve krajčírky
dostávajú záchvat smiechu, keď ich príliš vzrušený šéf spadne z postele; oplzlá
čaišníčka servíruje niekoľko jedál so sexuálnym motívom mužovi prezlečenému
za mušketera a potom si s ním dá „dezert“. Samozrejme, tento druh teatrálny
rolovej hry predznamenáva množstvo kliše súčasnej pornografie: mníšky, učí-
teľky, motív voyeurizmu a tak ďalej. Krása týchto raných krátkych filmov však
spočíva v detailoch, v smiechu aktérov a aktérok a v absolútnej rôznorodosti
vystavených tiel: nekonvenčne atraktívne sa mieša s pekným; veľké zadnice mliaž-
dia rozradostených malých mužov. Keďže pravidlá výroby pornografických filmov
ešte neboli formálne ustanovené a filmové vybavenie bolo jednoduché, nakrú-
canie sa často skončilo pred akýmkoľvek vyvrcholením. To len znásobuje ama-
térsky, neštruktúrovaný, anarchický šarm týchto filmov.

Postoj k sexu má v raných pornografických pokusoch bližšie k sarkastic-
kému humoru Samuela Becketta než k megalománii pornofilmov v štýle *Suck
It Dry 3*, ktoré sa približujú k akčným trhákom. Ako hovorí rozprávač z „Malone
umiera“ (*Malone Dies*):

„Ani len na um im nezišlo, aby sa vzdali, nedali sa odradiť a napokon sa
im podarilo, hoci jeden aj druhý boli v tom dokonale neschopní, vykresat' zo
svojich suchopárnych a bezduchých objatí akúsi ponurú slasť, pričom sa uchyl-
ovali ku všetkým zdrojom, ktoré im poskytovala koža, sliznice a predstavivosť.“⁵

Netreba si však namýšľať, že všetko, čo také vintage porno ponúka, je
zopár neslušných bozkov alebo zábleskov stehna. V skutočnosti je časť materiálu
z kolekcie Reilhac taká explicitná, že si vyslúžila hodnotenie R18 (kategória fil-
mov, ktoré sa považujú za ešte väčšie explicitné než tie, ktoré spadajú do ka-
tegorie „mládeži do 18 rokov neprístupné“).

Viac než akýkoľvek z konkrétnych aktov na obrazovke však súčasné obe-
censtvo šokuje fakt, že ich aktéri a aktérky pôsobia tak, akoby sa skutočne dobre
bavili, ba dokonca, akoby boli zo spoločného sexu nadšení a nadšené. Navyše,
pre všetok ten krik a jačanie je v súčasnom porne vzácnosťou vidieť ženu, ktorá
sa usmieva alebo dokonca smeje. Naproti tomu, vintage pornografia prekypuje
sladkými výrazmi a momentmi vzájomnej náklonnosti. Polymorfna perverznošť
hercov nám pripomína, že sex môže byť vtipný, ale tiež to, že nie je súťažou
– množstvo krátkych filmov zo začiatku dvadsiateho storočia zachytáva ne-
schopnosť mužov dosiahnuť erekciu a stále komickejšie pokusy ich pozoruhodne
chápaných milieniek o nápravu. Zdá sa, že humanistický prísľub raného filmu
zradila kombinácia umelých a deštruktívnych antagonizmov medzi mužmi a že-
nami a zbytočného strachovania sa o „výkonnosť“ a atraktivitu.

Napriek ľahostajnosti voči dobre naplánovanému filmovému strihu, ne-
hospodárnym výdavkom v úsilí o ženskú rozkoš a podobne, je jednou z najzau-
jímavějších vecí na tzv. vintage erotike moneyshot (pravda, dnes sa tento termín
javí cudný – máme, pochopiteľne, na mysli striekanie, *cumshot*). Na prvý pohľad
je to prekvapivé – moneyshot sa zdá byť nedávnym vynálezom, je tým, čo sa

⁵ Beckett, Samuel. 1991. *Malone Dies*. New York : Grove Press, s. 261. Slovenský preklad: Beckett, Samuel. 2004. *Malone umiera*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, s. 106 – 107 (preložila Katarína Bednárová).

viac hodí k hyperrealistickej, obsesívne grafickej dobe. Ale objavuje sa už vtedy, v priebehu celých dvadsiatych rokov, akoby logika napätia medzi fantáziou a autentickosťou bola už vopred zakódovaná pre veľkého pornografického Druhého.

V moneyshote však vždy išlo o rôzne druhy „peňazí“. Nie je celkom jasné, či mainstreamový význam moneyshotu (doslova najdrahšej scény vo filme) vznikol v porne, alebo sem bol prenesený. Dnešným moneyshotom môže byť rovnako mužný útek akčného hrdinu pred teroristickým bombovým útokom, ako aj scéna, v ktorej sa chlapík usilovne snaží „spraviť sa“. Pornografický význam je však komplexný: je to azda tá chvíľa, keď chlapík dokončí svoj „výrobok“ a vytvorí tak to, za čo ho platia, vo svojej najčistejšej kapitalistickej podobe? Kde je tu však potom odcudzenie? (A mali by sme mať pritom na pamäti aj to, že porno je jedným z mála odvetví, kde muži zarábajú menej ako ženy.) Alebo je to moment, keď publikum „dostane to, čo si zaslúži za svoje peniaze“, v tom zmysle, že to, čo dostáva, sa napokon neodvolateľne preukáže ako „skutočné“: „Panebože, oni to spolu naozaj robili!“?

Táto vášeň pre autentickosť, ktorá, samozrejme, ešte lepšie funguje v podobe výlučného náznaku „skutočnej“ sexuálnej scény v mainstreamovej kinematografii, je pozoruhodná: nestačí azda, že vidíme a počujeme „slasť“ na tvárach účastníkov? Pochopiteľne, že nie – tak ako každá iná žena, aj pornoherečka môže len predstierať. Iste, neexistuje spôsob, ako zmerať jej slasť, hoci vintage porno robí všetko, čo môže, aby nás uistilo v tom, že ženská rozkoš tu má svoje osobité miesto. No moneyshot sa opäť presunul – z mainstreamového kina do porna a televízie. V tomto kontexte sa používa na označenie kľúčovej scény v reality šou, ktorá predstavuje mierny vrchol programu a je možné ju použiť v upútavke: klip, v ktorom sa súťažiaci po vyradení zo súťaže zrúti a plače alebo padá, či kričí. Aj peniaze môžu občas zlacnieť.

Vzhľadom na rozmanitosť lingvistickej invenčnosti, ktorá je charakteristická pre porno, teda pre samu túžbu obrazu držať krok s jazykom, musí v pornografickej klasifikácii neustále dochádzať k zužovaniu kategórií: nielen „striekanie na tvár“, ale aj „do oka“, „do ucha“, „do úst“. Na druhej strane, jednou z črt erotickej fotografie začiatku dvadsiateho storočia je, že nemá taxonómiu. Súčasná pornografia má viac kategórií, než je na svete neslušných myšlienok, no predsa zlyháva v jednom rozhodujúcom detaile – nedokáže už prekvoliť. Môžu sa vám páčiť ženy, ktoré vyzerajú ako mačky a ktorých špecialitou je holiť si mušličku pri súčasnom poskakovaní na trampolíne, a pravdepodobne existuje webová stránka, ktorá by túto potrebu uspokojila. No ak ste raz videli pár mačacích žien, ktoré si holia mušličky a skáču na trampolíne, *videli ste všetko*. Nadmerný taxonomický pud súčasnej pornografie je len jedným z prostriedkov, ako nás všetkých unúdiť na smrť a pripomenúť nám, že všetko je len forma práce, vrátane, alebo najmä vrátane, slasti.⁶

S nástupom sexuálnych pomôcok v päťdesiatych rokoch (vibrátora, ale tiež rádia, telefónu, televízie) sa porno stalo radikálne bezútešným. Ženy sedia samy v domoch, ktoré sú prepchaté spotrebným tovarom, a vychádzajú z nich len preto, aby si zadovážili čo najväčší vibrátor. Príležitostne si prelistujú knihu,

6 Na spôsobe, akým porno pracuje s taxonómiou, je niečo zvláštne a strašidelné zároveň. Ako študentka som bývala s chlapikom, ktorý mi dovolil používať jeho počítač. To, čo ma na jeho rozsiahlej zbierke pornografických obrázkov stiahnutých z internetu (zväčša šlo o maznavý materiál ako dievčatá v zamatových putách oblečené vo vianočných kostýmoch) fascinovalo, bol jej rozsah, ale aj čas a úsilie, ktoré vynaložil na triedenie svojich obrázkov (napríklad slobodná: blondínka: v podprsenke: na podpätkoch alebo dve ženy: brunetka: blondínka: s bičikom atď. atď.). Potešenie, ktoré mu porno prinášalo, zjavne úzko súviselo so samotným zbieraním: ak by hodiny, ktoré venoval tejto zábavke, vložil do štúdia, mal by dobré známky a nevyhodili by ho zo školy. Neskôr sa stal policajtom.

alebo skôr časopis, no na dlho ich to nezabaví. Na rozdiel od komediálnych rollových hier v porne dvadsiatych a tridsiatych rokov alebo frenetického vojnovopokalyptického porna štyridsiatych rokov, vyzerá európske porno z päťdesiatych rokov ako zmes Godardovho filmu, v ktorom ženy postávajú a vyzerajú pritom trochu znudene (a väčšina určite aj je), a fantazirovania o znásilnení. V záverečnej psychotickej pointe jedného z krátkych filmov z päťdesiatych rokov, „Démona nudy“, k sebe apatická žena v domácnosti pozýva majiteľa sex shopu, ktorý jej práve predal vibrátor. Keď sú u nej doma, primieša mu do aperitívu drogy a orálne ho znásilní vibrátorom, kým on v bezvedomí sedí v kresle. Táto pomôcka je jednak bizarne oslobodzujúca a jednak šokujúco odcudzujúca.

Posuňme sa o päťdesiat rokov vpred a môžeme sa pýtať, ako by mala vyzerat' neodcudzená súčasná pornografia. Je pravdepodobné, že i zarytý obranca pôvabov filmov pre dospelých by v dnešnej neskonale odpudzujúcej produkcii iba ťažko hľadal prejavy súcitu alebo náklonnosti. Súčasná pornografia hovorí predovšetkým jedno: sex je taký druh práce ako každý iný. Najviac záleží na kvantite – čím väčšie, tým lepšie. Nie je náhoda, že jedno z najúspešnejších pornovideí všetkých čias, hrá v ňom Annabel Chong, zachytáva 251 sexuálnych aktov s približne sedemdesiatimi mužmi v priebehu desiatich hodín. Súčasná pornografia je realistická len v tom zmysle, že nám naspäť predáva naše najhoršie túžby: nadvládu, súťaživosť, chamtivosť a surovosť.

Pornografický priemysel je skutočný kolos, ktorý za rok na celom svete vyprodukuje tržby vo výške okolo 57 miliárd dolárov. Zarobí viac peňazí než Hollywood a všetky veľké profesionálne športy dokopy. V súčasnosti ho propaguje 300 000 internetových stránok a každý týždeň sa nakrúti 200 nových filmov. Postarané je o takmer každý žáner a každý druh sexuálneho vkusu – samozrejme, pokiaľ nehladáte také lahôdky ako milota či duchaplnosť.

Na jednej strane si môžeme povedať „No a čo“. Pornografia predsa spĺňa istý praktický účel, tak prečo od nej očakávať viac? Ak chcete romantiku, čítajte červenú knižnicu! Alebo sa môžeme postaviť na stranu tých feministiek, ktoré vystupujú proti pornografii a tvrdia, že tento žáner je natoľko nerozlučne spätý s násilím a mizogýniou, že by sme sa mu mali radšej úplne vyhnúť a možno dokonca viesť kampaň za jeho zrušenie. No čo ak by existovali iné dejiny porna? Také, v ktorých je menej pneumaticky vyholených tiel, ktoré do seba navzájom búšia až do získania nadradenosti, v ktorých je viac nehy, pochabosti a tiel, ktoré nie vždy fungujú a nie vždy pradú ako dobre namazaný stroj? Počiatky pornografického filmu zachytávajú celkom iný príbeh o reprezentácii sexu, taký, ktorý ponúka spôsob, ako uniknúť pred pogumovanou neľudskosťou dnešnej posadnutosti tvrdým pornom, ale aj pred tvrdením, že pornografia je inherentne vykorisťujúca. No sama pornografia nám nepovie nič dovedy, kým neprijmeme argument Angely Carter, že existuje tesná súvislosť medzi sexuálnymi a sociálnymi vzťahmi.

Jednorozmerná žena

(4. časť)

3.2 SOCIALIZMUS NESMIE ZO SVOJHO PROGRAMU VYLÚČIŤ ĽUDSKÉ ZMYSLOVÉ POTEŠENIE!

Napriek tvrdeniu „Zábavy nikdy nie je dost“, ktoré zdobi špinavý teflónový povrch znovuotvorenej haly Millenium Dome, sa, žiaľ, musíme vyrovnáť s tým, že žijeme vo svete, v ktorom je potešenie veľmi obmedzené. Nedajte sa však oklamať: imperatív „Užívaj si!“ je všadeprítomný, hoci potešenie a šťastie sa vytratili takmer úplne. Môžeme mať toľko vibrátorov, koľko len chceme, a piť toľko alkoholu, koľko znesieme, no všetko, čo existuje mimo dozvukovej komory peniaze – vlastníctvo – potešenie, je striktno *verboten*. Hovoríte: Komúny! Kolektívy! Alternatívne modely rodiny! Čo ste sa *zbláznili*?! To, že z univerzitnej knižnice zmizla doslova každá kniha týkajúca sa týchto tém, je nudné svedectvo toho, ako sa veci majú. Ľudia si predsa kedysi nemohli myslieť, že existuje niečo dôležitejšie než otec – mama – ja... *alebo mohli*?

Čo sa *naozaj* stalo so snami o inom živote? S radikálnymi kibucmi, koha-bitujúcimi skupinami, revolučnými bunkami? Keď teplí zastávajú právo každého na svoj vlastný trtkumbál, rodina sa čoraz väčšmi uzatvára do seba („teraz, keď sa nám konečne podarilo našetriť na hypotéku, čo keby sme si na rok 2010 naplánovali dieťa?“) a gejské lajfstajlové časopisy naplňajú svoje stránky radami, ako sa čo najlepšie zosobášiť a adoptovať si dieťa, vtedy viete, že prišlo obdobie reštaurácie. Alternatívny život znamená v súčasnosti skôr to, že ste si na strechu namontovali solárny panel, než že ste nejako prakticky skritizovali nukleárnu rodinu.

Dostávame sa tak, rovnako ako teórie Bytia v stredovekej teológii, od mnohého (všeobecná sexuálna hedonia) k jednému („životný partner“, ktorý súhlasí so splácaním hypotéky), a to bez akéhokoľvek medzistupňa – ak si odmyslíme letný záblesk možných alternatív v niektorých prípadoch. No zdieľané študentské bývanie alebo squatovanie so skupinou anarchistov, či zasvätenie niekoľkých rokov života po dvadsiatke ašrámu, sú nanajvýš dočasným rozptýlením, ktoré sa v programe zaradí pred vopred stanovený konečný účel domácej a ekonomickej stability. Chýba im štruktúra – a to *zámerne*.

Práce *WR: Mysteries of the Organism* a *The Switchboard Operator* Dušana Makavejeva, hoci sú do veľkej miery metaforickým portrétom násilného vzťahu medzi Sovietskym zväzom a Juhosláviou, zároveň kladú otázku, aké by to mohlo

Nina Power. Foto: Tankeverket

NINA POWER je britská filozofka, spisovateľka, publicistka a aktivistka. Prednáša filozofiu na University of Roehampton v Londýne. Svoje články, v ktorých sa venuje feminizmu, sociálnej a politickej filozofii, médiám, aktivizmu a umeniu, pravidelne uverejňuje v *The Guardian*, *New Statesman* a *The New Humanist*. Spolupracuje tiež s *The Philosopher's Magazine*. Jej prvotina *Jednorozmerná žena*, ktorá vyšla v roku 2009 vo vydavateľstve Zero Books, bola preložená do viacerých jazykov. Je editorkou viacerých prác (napríklad *Political Writings* a *On Beckett* Alaina Badiou). V súčasnosti sa venuje príprave dvoch knižných publikácií o práci a histórii kolektívneho politického subjektu.

byť, mať odlišný postoj k sexu a – v nadväznosti na to –, aké by bolo žiť inak a uvažovať nad rámec všadeprítomného politického oddelenia rodiny od sveta. Čo ak by každá trtkáčka bola druhom komunizmu, rovnostárskym, radostným a dobrým pre všetkých? Nešlo by o komunalizmus, akési rezervované priateľstvo, ale o opätovné nastolenie súvislosti medzi sexom a politikou. To je súvislosť, ktorú kapitalizmus musí znejasňovať, aby skryl svoju skutočnú závislosť od usporiadania a regulácie reprodukcie. Rodina je v tomto zmysle vždy otázkou vzťahu medzi sexom a politikou – ako je možné, že niekto najskôr príde k bránam trhu práce a potom zostane fit a funkčný tak, aby denne predal osem hodín pracovnej sily? No narastajúca prevaha ideológie rodinného života, ktorá sa opiera o nekonečné televízne imperatívy upratovania, skrášľovania alebo predaja nášho domova, stále viac zbavuje všetky predstavy o bývaní – či už má niekto záujem o byt na sériu jednorazoviek, alebo o nukleárnu domácnosť s deťmi a šteniatkom v záhrade – ich skutočného politického statusu. Zatiaľ čo jedným z trvalých výdobytkov feminizmu je znovunastolenie súvislosti medzi prácou v domácnosti, reproduktívnou prácou a platenou prácou, kapitalizmus musí neustále predstierať, že svet politiky nemá s domovom nič spoločné.

3.3 OD SEXLAVIČIARSTVA K DEFLAČNÉMU PRIJATIU

Existujú azda dva alternatívne spôsoby politizácie sexu, no žiadny z nich nie je celkom uspokojivý. Prvý chápe sex ako čosi inherentne oslobodzujúce. Makavejevove filmy koketujú so silnými energiami oslobodenej sexuality, odkazujúc osobitne na Reicha. No stávajú sa odpornými vo chvíli, keď sa nastolí otázka, čo by znamenalo, ak by sa tento projekt rozšíril. Keď sa pozeráme na skutočné pokusy preniesť Reichove myšlienky do praxe v rámci takých projektov, ako bola v sedemdesiatych rokoch Viedenská komúna Otta Mühla, vidíme jeden z problémov, ktoré sa spájajú s akousi nadmernou politizáciou sexu – prílišné zdôrazňovanie dôležitosti sexu napokon (nevyhnutne?) vedie k novým formám nadvlády. Mühlova ambícia uskutočniť slobodnú spoločnosť sa začala vyhlásením vojny konkrétnemu nepriateľovi: monogamii. Bolo to pomerne populárne rozhodnutie: do roku 1972 sa k jeho komúne pridali stovky ľudí a ďalšie pobočky vyrástli po celom Nemecku.

Na rozdiel od nášho súčasného modelu „od mnohého k jednému“, Mühl sa pokúša o niečo ako jednoduchú substitúciu – celoživotnú vernosť mala nahradiť absolútna promiskuita. Členovia skupiny mali zakázaný sex s rovnakým partnerom viac než raz za týždeň, no zároveň mali mať sex päťkrát týždenne – romantická láska sa považovala za buržoázny prežitok, predohra za čosi zastarané. Sex sa mal vykonávať tak rýchlo a mechanicky, ako to len bolo možné.

Weather Underground mali vlastnú militantnú verziu takejto sexuálnej kritiky buržoáznej morálky: maratóny kritických stretnutí, ktoré boli poháňané LSD a na ktorých boli členovia a členky, ktorí a ktoré sa navzájom nepritahovali, nútení k sexu, alebo priateľ musel sledovať styk svojej priateľky s iným mužom. V tomto prípade ide o vyvolanie istej sexuálnej kognitívnej disonancie v záujme

upevnenia oddanosti skupine a zaistenia úplného subjektívneho (a sexuálneho) strádania. Už žiadne ďalšie romantické sny.

Zdá sa však, že úzkosti a nerovnosti, ktoré plynú z túžby, napokon vždy vyjdú najavo: nie všetci členovia a členky komúny sú rovnako žiaduci, niektorí sú v skutočnosti veľmi nežiaduci a konkrétne jedna osoba je veľmi žiaduca – a to Mühl sám, ktorý čoraz viac nadobúda falický status. Hierarchia sa vracia do hry tým, že sa niekoľko vybraných super atraktívnych ľudí vyčlení z túžob luzy. Zo sexlavičiarstva sa – ako sa dalo čakať – stala tyrania kopulácie, keďže Mühl neskôr získal *droit de seigneur*¹ s každým mladým dievčaťom, ktoré „dozreje“. V osemdesiatych rokoch bol Mühl dokonca odsúdený na sedem rokov väzenia za sexuálne zločiny spáchané na deťoch.

Hlavný problém myšlienky, že sex je inherentne rovnostársky, vyvstáva vtedy, keď sa ukáže, že túžba vôbec nie je spravodlivá. Prijatie názoru, že túžba je tyranom, charakterizuje druhý pokus o prepojenie sexu a politiky, ktorý má prinajmenšom tú cnosť, že o sebe hovorí inteligentne. Mohli by sme ho nazvať tragicko-psychoanalytickým modelom. Ak neexistuje žiadny sexuálny vzťah, isto neexistuje ani možnosť založiť na ňom komunitu – iba ak by práve nešlo o *jediný kolektív*.

Problém je tu dvojaký: po prvé, takýto model sexu je relatívne ahistorický (akoby všetky nesprávne adaptované zvieratá s akýmsi zvláštnym vzťahom k jazyku mali nosiť svoju túžbu na klope ako nejaké znamenie hanby). Druhý problém sa týka blízkosti medzi koncepciou sexu tragicko-psychoanalytického modelu a praktického buržoázneho vykonávania sexu: ani v jednom, ani v druhom v skutočnosti neexistuje sexuálny vzťah! Len ekonomický, skostnatený vzťah založený na statuse. Medzi izolacionistickým sexuálnym utopizmom a zatrpknutým odmietaním dôležitosti sexu leží nenaplnená túžba po kolektívnej sexualite, ktorá zo sexu nerobí ani vrchol všetkého, ani neslušné malé tajomstvo, ktoré treba utopiť v majetníckom a pokryteckom moralizovaní.

Rodina ohrozuje komunalistické túžby príliš vytrvalo. Niektoré z prvých radikálnych kibucov boli uzavreté do seba, vôbec napríklad nepočítali s reprodukciou. Keď začali prichádzať deti, museli sa rýchlo prispôbiť. Na jednej strane je to úsmevné – čo si vôbec mysleli? No na druhej strane to perfektne dáva zmysel. Komúna sa dokáže ľahšie udržať, ak sa k nej neustále pridávajú členovia zvonka – hoci by sa to aj zakladalo na istom parazitizme. Otázku rodín sa však ešte stále nepodarilo adekvátne vyriešiť. Ich temné srdce vytryskne na povrch až príliš často:

Vraždiace matky a incestní otcovia, ktorých je oveľa viac než pedofilných zabijakov, predstavujú znepokojujúce narušenie idylického portrétu rodiny, ktorý zobrazuje nádherný vzťah medzi našimi občianskymi rodičmi a ich anjelskými potomkami.²

Odhalenia o tom, ako „občianski rodičia“ niekedy zaobchádzajú so svojimi deťmi, nám pripomínajú – akoby sme to potrebovali –, že keď sa v rodine stane niečo nedobré, tak je to *naozaj* veľmi zlé.

1 „Právo prvej noci“ (pozn. prekladateľky).

2 Badiou, Alain. 2007. *Sex in Crisis (The Century)*. London : Polity, s. 75.

V *The Century* sa Badiou pokúša oživiť pôvodný impulz Freudovho myslenia. Pripomína nám, že Freud „ľudské myslenie vysvetlil na základe detskej sexuality“, a tiež to, že „na fakte, že objektom túžby subjektu je opačné pohlavie, nie je nič prirodzené alebo samozrejmé“. Psychoanalýza spochybňuje tak „prirodzenosť“ heterosexuality, ako aj sexuálnu nevinnosť dieťaťa, a Badiou je presvedčený o tom, že Freudov pokus hovoriť o „realite sexu namiesto jeho významu“, sa, žiaľ, stratil vo všadeprítomnom volaní po povinnom, predsa však hypermoralizovanom potešení.

Zdá sa, že sex Badioua istým spôsobom deprimuje a pornografiou sa rozhodne nezdá byť nadšený („Bénazéraf nedodržel žiadny zo svojich sľubov“). A to aj napriek tomu, že práve tá sa údajne dotýka „samotnej podstaty filmu do tej miery, do akej je konfrontovaná s celkovou viditeľnosťou sexuálneho“.³ Avšak komunistickú hypotézu o budúcom využití sexuality, ktorá by na zistenia psychoanalýzy nereagovala hystericky, nenachádzame nikde.

Musíme sa preto obrátiť k žalostne prehliadanej Shulamith Firestone a jej traktátu *The Dialectic of Sex* z roku 1970. Firestone v poslednej kapitole s názvom *Konečná revolúcia* berie vážne dôsledky, ktoré vyplývajú z toho, čo nazýva „kybernetický komunizmus“, teda z celkového oslobodenia žien (a mužov) z pút biológie prostredníctvom pokrokov na poli antikoncepcnej a reprodukčnej technológie aj alternatívnych modelov práce a sociálnej organizácie („Prirodzený pôrod je len ďalšou súčasťou spiatočnickeho hipicko-rousseauovského návratu k prírode“). Neprekvapí, že napokon sa rovnako ako Freud dotýka toho istého „reálna“ sexu, totiž detskej sexuality. No namiesto toho, aby si ho iba všimla (hoci aj to je iste dosť šokujúce), sa ho pokúša včleniť do svojich plánov o budúcej utópii kolektívov, strojov, ktoré nahradia prácu, vo svete, kde nebude existovať „prirodzené“ tehotenstvo.

Firestone tvrdí, že vďaka „celkovej integrácii“ „sexgregovaných“ žien a detí do spoločnosti objavíme „po prvý raz“ prirodzenú sexuálnu slobodu (je zvláštne, že práve technologizmus je predpokladom humanistickej praxe). Sexuálnu slobodu všetkých žien a detí odvážne zhrňa nasledujúcim spôsobom: „teraz si zo sexuálneho hľadiska môžu robiť, čo chcú“: kybernetika jednoducho nič tabu incestu. Vzťahy s deťmi by podľa všetkého zahŕňali „toľko genitálneho sexu, koľkého by deti boli schopné... no keďže genitálny sex by viac nebol ústredným bodom vzťahu, chýbajúci orgazmus by už nepredstavoval vážny problém“.⁴ Táto myšlienka *doslovných* hraníc detskej sexuality je extrémna, no v intelektuálnej klíme tých čias nie celkom bez historických odoziev („Isté deti vypustili muchy z mojich nohavíc a začali ma štekiť,“ povedal Daniel Cohn-Bendit. „Zakaždým som reagoval inak, záležalo od okolností... No keď na tom trvali, hladkal som ich“).⁵ Okamžitý výkrik „Pedofil!“ je dosť na to, aby tento druh sexuálneho utopizmu v teórii aj v praxi veľmi rýchlo skončil. No „detský problém“, ako hovorí Foucault, s nami zostáva naďalej – ako strašné tajomstvo v suteréne inak úplne normálne vyzerajúceho rodinného domu.

Nedávny novinový príbeh, ktorý sa týka domnelej „tehotenskej zmluvy“ medzi skupinou tínedžeriek z Massachusetts, nie je zaujímavý ani tak pre ošemetné detaily („Spali s tým istým 24-ročným bezdomovcom! Môže za to film

³ Badiou, Alain. 2003. *Philosophy and Cinema (Infinite Thought)*. London : Continuum, s. 116.

⁴ Firestone, Shulamith. 1970. *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. London : Paladin, s. 223.

⁵ *Red Face for Fischer's Friend*. Dostupné na: <http://www.guardian.co.uk/world/2001/feb/23/worlddispatch.jonhenley>.

Juno!“), ako skôr z hľadiska podmienok dohody.⁶ Nešlo len o návrh, ako individuálne premôcť nudu spojenú s adolescenciou, ale hlavne o túžbu vychovávať deti „kolektívne“. Odhladniť od akéhokoľvek morálneho zhnusenía z tohto projektu, nie je to až taký hlúpy nápad. Ak chcete mať deti, mohli by ste ich mať v mladosti a rozdeliť si prácu. Aký má zmysel prať jedny ogrckané dupačky, keď ich možno oprat' naraz dvadsať?

Dochádza tu k morálnemu/biologickému paradoxu: fyzicky je zmyslupnejšie mať dieťa vtedy, keď ste stále relatívne fit. Tridsiatničky a štyridsiatničky môžu byť lepšie finančne zabezpečené, no po desaťročiach popíjania, diét a stresu rozhodne nie sú schopné zotaviť sa z týždňov bez spánku tak ako pätnásťročná basketbalistka. Nijaký milý stredostavovský rodič však neodloží svoje univerzitné štúdium, lebo jeho dieťaťu sa narodilo dieťa. Ako o dievčatách, ktoré uzavreli túto dohodu, povedal správca školy: „Sú to mladé biele ženy. Niektoré z nich sa údajne otehotnili a o tom, že by to pre ne bolo niečo pozitívne, rozprávali.“ No hrôza! Ale, ale... ony sú biele! A chcú to spraviť! Je jednoduchšie predstaviť si koniec sveta ako smrť nukleárnej rodiny.

Veci, ktoré vyzerajú ako najťažšie, však niekedy majú tie najjednoduchšie odpovede. Keď sa pred dvadsiatimi rokmi Toni Morrison pýtali v rozhovore pre *Time* na tehotenstvo, jej odpovede boli nasledujúce. Zaslúžia si obširnejší prepis:

T: To vedie k problému deprimujúco veľkého počtu jednorodičovských domácností a kríze spojenej s tehotenstvami slobodných tínedžeriek. Ako sa, podľa vás, dá vymaniť z týchto čoraz horších okolností a štatistík?

TM: No, nezdá sa mi, že by niektorá z týchto vecí bola abnormálna. Nemyslím si, že žena, ktorá vedie domácnosť, predstavuje nejaký problém, alebo že by malo ísť o rozvrátenú rodinu. Vníma sa to tak iba v dôsledku presvedčenia, že hlavou rodiny je muž. Dvaja rodičia nevychovejú dieťa o nič lepšie než jeden. Na vychovanie dieťaťa potrebujete celú komunitu, všetkých. Predstava, že najdôležitejšia je tá osoba, ktorá zabezpečuje väčšinu peňazí, je patriarchálna predstava, podľa ktorej žena – a ja som vychovala dve deti úplne sama – je akoby niečo menej než muž. Alebo že bez muža nie som kompletná. To nie je pravda. A malá nukleárna rodina ja paradigma, ktorá prosto nefunguje. Nefunguje u bielych ani u čiernych. Nevie, prečo na nej tak lipneme. Ľudí izoluje do malých jednotiek, zatiaľ čo oni potrebujú jednotku väčšiu.

T: A čo tehotenstvá tínedžeriek?

TM: Staré mamy nás všetkých boli tínedžerky, keď otehotneli. Či už mali 15 alebo 16, starali sa o dom, o farmu, chodili do práce, vychovávali svoje deti.

T: Ale nie každého stará mama mala možnosť žiť iný život. Tieto tínedžerky – šestnásťročné, pätnásťročné – nemali dost času na to, aby zistili, či majú zvláštne schopnosti, talenty. Sú to deti, ktoré majú deti.

TM: Mať dieťa im neublíži. Samozrejme, je to časovo náročné. No komu záleží na plánovaní? Čo je to za povinnosť, ukončiť školu v osemnástich? Nie sú to žiadne deti. Rozhodli sme, že puberta trvá dokedy – do trid-

⁶ US fears of teen „pregnancy pact“. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/7464925.stm>.

siatky? Kedy ľudia prestanú byť deťmi? Telo je pripravené mať deti a práve preto ich ovláda túžba urobiť to. Príroda to chce spraviť vtedy, keď je na to telo pripravené, nie po štyridsiatke, keď je na to pripravený príjem.

T: Nezdá sa vám, že tieto dievčatá nikdy nezistia, či sa mohli stať učiteľkami alebo čímkoľvek iným?

TM: Môžu byť učiteľkami. Môžu byť neurochirurgičkami. A mali by sme im pomôcť, aby sa nimi stali. To je moja práca. Chcem ich všetky vziať do náručia a povedať: „Tvoje dieťa je nádherné, rovnako ako ty, miláčik, zvládneš to. A keď sa budeš chcieť stať neurochirurgičkou, zavolaj mi – postarám sa o tvoje dieťa.“ Toto je postoj, ktorý by ste voči ľudskému životu mali zaujať. No nechceme za to pykať. Nemyslím si, že sa niekto zaoberá slobodnými matkami, ak sú čierne alebo chudobné. Otázkou nie je morálka, otázkou sú peniaze. To nám na tom prekáža. Je nám jedno, či majú, alebo nemajú deti.

T: Ako prelomiť cyklus chudoby? Nemôžete len tak rozdávať peniaze.

TM: Prečo nie? Každý všetko dostáva na tácke. Bohatí to dostanú – zdedia to. Nemám na mysli len dedenie peňazí. Myslím tým aj to, čo ľudia zo strednej a vyššej triedy považujú za samozrejmé, napríklad rodinkárstvo, sieť starých známych. Tak sa delí triedna korisť.⁷

4.0 ZÁVER

Politická predstavivosť súčasného feminizmu je na mŕtvom bode. Za energickým, nabudeným odkazom sebanaplnenia a konzumentskej emancipácie sa skrýva hlboká neschopnosť vyrovnat sa s vážnymi zmenami v povahe práce a kultúry. Tento feminizmus, ktorý obdivuje sám seba a nadovšetko oslavuje individuálnu identitu, je – bez ohľadu na všetko svoje veselie a vzrušenie – jednorozmerný. Ide o rub mince, na ktorej líci sa nachádza obraz jednorozmerného pracujúceho, od ktorého sa očakáva, že nikdy nesklame seba alebo svoju firmu tým, že sa bude zle obliekať, nebude nadšený alebo, čo je najhoršie, otehotnie. Feminizácia práce a premena žien na pracujúcich sa bude aj naďalej zmietať v hlavných protirečeniach kapitalizmu a oportunistického sexizmu, ktorý ho sprevádza. A to sa nebude dať vykompenzovať nijakými náplastami rozkoše.

Celá kryštálická jednoduchosť Morrisonovej postrehov o vzťahu medzi triedou, rasou a rodom, a spomienka na to, že sex, film a alternatívne spôsoby existencie sa kedysi zdali byť veľmi sľubné, by nám mali pripomínať, že feminizmus bol kedysi skvelým generátorom nových myšlienok a nových spôsobov existencie. Ničenie určitých ekonomických „istôt“ sprevádza spochybňovanie iných, údajne „prirodzených“ spôsobov správania. Ak feminizmus – v záujme toho, aby zo seba striasol svoj súčasný imperialistický a konzumný lesk – túto príležitosť prijme, mohol by znova dostať do popredia svoje zásadné transformatívne politické požiadavky a mohol by sa nadobro zbaviť svojej dnešnej jednorozmernosti.

MIROSLAVA MIŠIČKOVÁ vyštudovala filozofiu. Venuje sa sociálnej a politickej feministickému teórii, najmä problémom ženskej práce, reprodukcie a rovného odmeňovania.

⁷ The Pain of Being Black. Bonnie Angelo interviews Toni Morrison. In *Time*, 22. 5. 1989.

(Preložila Miroslava Mišičková.)